

Оксана Вашуленко

Українська мова та читання

Частина 2

*Підручник
для 2 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

2
Клас

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2019

УДК 811.161.2*кл2(075.2)
В23

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.03.2019 № 407)

ВИДАНО ЗА ДЕРЖАВНІ КОШТИ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Створено відповідно до Типової освітньої програми початкової освіти, розробленої під керівництвом *О. Я. Савченко*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— працюємо в парі

— працюємо у групі

— розвиваємо творчі здібності

— словничок

— Візьміть до уваги!

Вашуленко О. В.

В23 Українська мова та читання : підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2 / О. В. Вашуленко. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2019. — 144 с. : іл.

ISBN 978-966-983-013-5.

УДК 811.161.2*кл2(075.2)

ISBN 978-966-983-013-5

© Вашуленко О. В., 2019
© Видавничий дім «Освіта», 2019

Дзвіночок кличе у Країну Знань

Прочитай правильно

дзвін	портфэль
дзвіно́к	портфэлі
дзвіно́чок	портфэ́лики

- Спочатку послухай, а потім прочитай вірш.

Любов Шостак

ШКІЛЬНИЙ ДЗВІНОК

У путь зібрались журавлі-весéлики,
попливли тумани від ріки.

Осінь заглядає у портфелики,
у новенькі ранці й рюкзаки.

Яблучно-горіховими злівами

стукотіть в садах осіння рань.

А дзвіночок **срібними мотівами**
радо кличе у **Країну Знань!**

- У яку дорогу зібралися журавлі-весéлики?
- Про які ознаки осені ви прочитали у вірші?
- Як ви зрозуміли значення виділених слів?

Дзвіночок кличе у Країну Знань

3

Упізнай кожну літеру і прочитай слова.

ЛІКАР

ШКОЛЯР

ВЧИТЕЛЬ

Прочитай правильно

вчи-ти-ме-шся

вчі́тимешся

пись-мен-ник

письме́нник

ди-тин-стві́

дити́нстві́

Анатолій Костецький

ГОЛОВНА ПРОФЕСІЯ

Спитай у тата і у мами,
які професії у них.
Професій різних є чимало,
сповна́ їх вистачить на всіх!

Та є одна з-поміж професій,
якої вчаться всі в житті,
вона для кожного найперша,
якої вчі́тимешся й ти!

Учитель, лікар чи геолог,
письме́нник, слюсар чи кресляр —
**всі називають головною
одну професію — школяр!**

**Читаємо
разом!**

Бо всім відомо, що **без школи,
без знань**, що мушиш там набути,
не станеш у житті ніколи
тим, ким в дитинстві мрієш бути!

Якщо в тексті трапляються **незнайомі слова і вислови**, з'ясувати їхні значення можна в підручнику; у словнику; в Інтернеті; запитати в дорослого; здогадатися за змістом.

Геолог — фахівець, який вивчає землю, її склад, розвиток.

Слюсар — робітник, який обробляє метали, ремонтує машини, механізми.

- Які професії згадуються в тексті вірша?
- Яку професію названо головною? Прочитай ці рядки.
- Зверни увагу на виділені слова. Поміркуй, які найважливіші думки вони передають. Чи погоджуєшся ти з ними?
- Прочитай вірш, підкреслюючи голосом виділені слова.
- У тебе вже є певний досвід — бути школярем. Які важливі вміння цієї професії ти опанував (опанувала)?

А ти знаєш?

В Австралії відкрито першу у світі школу англійської мови для папуг та інших птахів, що розмовляють. Їх навчають вимовляти вітання, жарти і навіть вірші.

Я — дослідник

Думаєш, усі школи у світі однакові?
Переглянь відео.

Я — дослідниця

- **Пофантазуй!** Якою ти уявляєш школу майбутнього? Яким буде шкільне приладдя для учнів через сто років?

- Прочитай. Знайди «зайве» слово в кожному рядку.
- Школа, школа, шкода, школа, школа.
- Мріяв, мріяв, мріяв, міряв, мріяв.

Прочитай правильно

тра-пля-ли-ся	▶	траплялися
за-хо-пли-вою	▶	захóпливою
очі-ку-ван-ні	▶	очікуванні
зди-ву-ван-ня	▶	здивува́ння

- Читаючи текст, зверни увагу на зміну настрою героя.

Маргарита Сурженко

1 — ІЖАЧОК БУЛЬ — ШКОЛЯР

Іжачок Буль із раннього дитинства мріяв про школу. Багато його друзів уже ходили туди. Часто вони розповідали веселі історії, що траплялися з ними під час занять. Школа здавалася Булю радісною захопливою пригодою. Йому хотілося якомога швидше стати учнем.

І ось такий день настав. Буль **був на сьомому небі від щастя**.

Уранці він поспішив до школи. Тут усе для нього було новім і незвичним, але Буль зовсім **не боявся**.

Він був в очікуванні цікавих пригод і веселих історій. Але, зайшовши в клас, він побачив зовсім

незнайомих звіряток, які спокійно сиділи за партами. Їжачок трішки **захвилювався**, однак чекав, що до класу зайде вчителька і почнуться веселощі.

Яким же було його **здивування**, коли вчителька замість смішних історій почала пояснювати, як у школі потрібно поводитися. Учні повинні уважно слухати, вчитися читати, писати, лічити і малювати.

Це **не дуже сподобалося** Булю. А коли всі звірята почали виконувати завдання, то він і зовсім **розгубився**. У маленького їжачка погано виходило, і він **дуже боявся**, що вчителька буде його сварити. Крім того, Буль не до кінця зрозумів завдання, а перепитати **соромився**.

Після уроків їжачок повертався додому **засмученим і наляканим**. Школа виявилася зовсім не такою, як уявлялося. За вечерею він майже не розмовляв і дуже рано пішов спати.

- Про кого ця казкова історія?
- Про що мріяв Буль? Яким йому уявлялося шкільне життя?
- З яким настроєм їжачок ішов до школи?
- Як і чому змінювався настрій Буля, коли він зайшов у клас?
- Прочитай виділені слова. Що вони допомогли тобі зрозуміти? Розкажи, що відчував наш герой.
- Що веселого (цікавого, несподіваного) відбулося у твій перший тиждень у школі?

Прочитай правильно

Стра́шно, устроми́вся, стриба́ти, почува́ються, потрапля́ючи, не прога́вити.

- Пригадайте, про що йшлося у першій частині казки. Як далі будуть розгортатися події у творі?

2 — — — — — ◦ **ЇЖАЧОК БУЛЬ — ШКОЛЯР**

Уранці Буль прокинувся у сльозах.

— Я не хочу йти до школи! — плакав їжачок, дивуючи маму.

— Чому, Булю? Хіба тобі не цікаво отримувати нові знання і знайомитися з новими друзями?

— Ні, там зовсім не цікаво, а страшно. Я хочу залишатися вдома, гратися і читати веселі розповіді для дітей про школу.

На цих словах їжачок запнувся. Адже справді, такі історії були його улюбленими. Він так мріяв про школу, а тепер боїться її. Малюк устромився носом у подушку і заплакав. Але його мама все зрозуміла: їжачок боявся не школи, а нового способу життя.

— Любий, не потрібно плакати. Боятися нового і невідомого цілком природно. Навіть дорослі почуваються ніяково, потрапляючи в незвичні, нові умови.

Почувши це, Буль трохи заспокоївся:

Новий спосіб життя — щось невідоме, незвичне.
Ніяково — незручно.

— Мене не будуть сварити за те, що у мене не все виходить?

— Звичайно, ні. Помилятися може кожен. Для цього ти й пішов до школи, щоб учитися. Не бійся запитувати про все, що тобі не зрозуміло, і в тебе обов'язково все вийде!

— А якщо я принесу погану оцінку, ти не перестанеш мене любити?

— Звісно, що ні! Адже ми з татом любимо тебе не за якісь заслуги, а просто за те, що ти наш синок. До того ж візьми до уваги, що головне у школі — не оцінки, а нові знання та досвід! А ще там ти зможеш знайти нових друзів!

Буль дуже зрадів розмові з мамою, знову захотів іти до школи, але про всяк випадок вирішив уточнити:

— А бігати і стрибати зовсім-зовсім не можна, так? Мама усміхнулася:

— Можна, але тільки на перервах. А на заняттях потрібно бути уважним, щоб не прогавити нічого цікавого.

- Як Буль пояснив мамі, чому не хоче ходити до школи? Знайди і прочитай ці слова. Голосом передай настрої героя: тривожний, плаксивий.
- Чого боявся їжачок у школі? Вибери доречні відповіді:
  - хлопчиків-забіяк;
  - поганих оцінок;
  - що його будуть лаяти, коли не все виходить.
- Що сказала їжачку мама, щоб заспокоїти малюка? Які її слова ти вважаєш особливо важливими?

Прочитай правильно

від-важ-ний ..... ► відва́жний
най-кра-щий ..... ► найкра́щий
спра-вед-ли-ві-ший ..... ► справе́длівіший

Олена Полянська

Є У КОЖНОГО ТАЛАНТ

Хтось завжди у чомусь кращий:
швидший хтось, чи більш відва́жний.
Хтось сильніший, розумніший,
справе́длівіший, добріший!
Хтось зліпити може птаха,
хтось найкра́щий в боротьбі.
В когось зді́бності до шахів,
хтось футбол обрав собі.
Хтось на сцені гарно грає,
хтось комп'ютер добре знає,
хтось малює, хтось танцює,
вишиває чи співає.
Хтось писатиме ромáни,
а хтось буде — музикáнт!

Читаємо
разом!

Треба тільки вчитись гарно
й розвивати свій талант!

Талант — дар, зді́бність, умі́ння людини робити щось із особливою майстерністю.

- Про що вірш? Про які таланти дітей у ньому розповідається?
- Як ти розумієш останнє речення?

Дзвіночок кличе у Країну Знань

ЗАЖУРИВСЯ КІТ

Зажурився Кіт,
серце тиснуть болі:
вчитися не хочуть
кошенята в школі.

Виліз Кіт на пліт,
хмурить сиві брови:
до книжок нема
в кошенят любові.

Наче хмара Кіт.
Спину гнуть турботи:
що ж то з кошенят
вийде без охоти?

Як же отакі
в світі розберуться?
Геть усі з незнайків
тільки насміються.

- Що турбувало Кота?
- Читаючи вірш, передай почуття Кота.
- Якими ти уявляєш кошенят? Як їх зобразив художник?
- Хто на малюнку має сумний настрій? А хто веселий?
- Що можна порадити кошенятам?

- Дай клички кошенятам. Придумай продовження історії із цими героями.

Гарно того вчити, хто хоче все знати.

Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

Прочитай правильно

Наполéглива, намага́єшся, задово́ленням,
щосі́ли, запропонува́ла, розв'язували,
замі́слююся, інструме́нтах, трапля́ється.

- Спочатку уважно послухай текст, а потім самостійно прочитай його вголос.

За Дженніфер Мур-Маллінос

ЯКЩО ВЧИТИСЯ ВАЖКО

Навча́ння у школі має велике значення. Та іноді це дуже важко! Але завжди, коли я старáнно виконую завда́ння, мене у школі хвалять. Це найкраще почуття у світі!

Що тобі подобається найбільше у школі, крім перерви? Мені подобається дізнаватися про вулка́ни чи диноза́врів. Або навчатися грати на різних музичних інструментах. Наприклад, на флéйті або трубі. Такі уроки я дуже люблю.

Чи бувало в тебе таке, що ти щосі́ли намагаєшся щось зрозуміти, але все одно нічого не виходить? Коли це трапляється зі мною, я дуже засмучуюся і хочу все кинути.

Минулого тижня вчителька показувала класу новій спосі́б виконання дії додавання. Як я не намагався, ніяк не міг його зрозуміти. Стало сумно. Хотілося припинити всі зусі́лля. А вчителька це помітила і запропонувала мені допомогу. Я залишився після уроків.

Уявляєш, цей час у школі я провів із задоволенням! Учителька показала мені багато прикладів.

І я не тільки зрозумів спосіб додавання, а й жартував зі своїх помилók!

За кілька днів, коли на уроці ми розв'язували такі приклади, я трохи нервував. Кілька хвилин сидів і спостерігав, як інші діти виконують завдання. Потім побачив, що вчителька усміхається мені. І я все згадав! Узяв ручку й нарешті почав писати.

І знаєш що? Я це зробив! Я правильно розв'язав усі приклади! Моє навчання і старання праця не були даремними. Я був дуже задоволений виконаною роботою!

Я зрозумів головне — не здаватися в жодному разі! Насправді, єдине, що потрібно, — це наполеглива праця! Є різні шляхи до знань. Якщо ти знайдеш свій, навчання перетвориться на велике задоволення. Те, що раніше здавалося складним, стане легким і цікавим!

- Хто розповідає про себе — дівчинка чи хлопчик? Знайди в тексті слова, які підтвердять твою відповідь. Прочитай.
- Як ти розумієш вислів «**навчання — це наполеглива праця**»?
- Що тобі подобається найбільше у школі, крім перерви? Як на це запитання відповів хлопчик? Знайди і прочитай.
- Що не виходило у хлопчика? Хто йому допоміг? Коли і як це відбулося?
- Пригадай і розкажи, чи був у тебе такий випадок, коли ти намагався (намагалася) щось зрозуміти, але нічого не виходило? Хто тобі допомагав (допомагала)?
- Який висновок зробив хлопчик? Чи погоджуєшся ти з ним?

● **Обговоріть!** Що потрібно робити, щоб досягти успіхів у навчанні?

Книжка — ключ до знань

Прочитай правильно

Чита́ти, чита́ч, чита́чка, чита́чі.

5

Лідія Повх

МИ МАЛЕНЬКІ ЧИТАЧІ

**Ми маленькі читачі —
дум розумних збирачі.**

Читачі-читайлики,
Олі та Михайлики.
Читачі-читалочки,
Василі й Наталочки.

Про пригоди всі книжки
хто читає залюбки?

Читачі-читайлики,
Олі та Михайлики.
Читачі-читалочки,
Василі й Наталочки.

Знаєм стільки казочок!
Та ні дня без книжечок!
Читачі-читайлики,
Олі та Михайлики.
Читачі-читалочки,
Василі й Наталочки.

Залюбки — з великим задоволенням.

Книжка — ключ до знань

15

- Про кого вірш? Що вони про себе розповідають?
- Слухаючи (читаючи) вірш, зверни увагу, як звучать прикінцеві склади у рядках. У чому їхня особливість?
- **Обговоріть!** Як ви зрозуміли зміст виділеного речення?
- Підготуйся прочитати вірш уголос. Яку інтонацію підказує знак оклику? Які речення потрібно прочитати з питальною інтонацією?

Хто багато читає, той багато знає.

Книжка — твій порадник і друг, частіше бери її до рук.

● А ти знаєш?

Перші книжки зовсім не були схожі на ті, які ти читаєш сьогодні. Важливі думки люди записували на стінах печер, на кам'яних та глиняних дощечках, на березовій корі.

Я — дослідник

Розглянь малюнки. Порівняй, якими були найперші книжки та який вигляд мають сучасні. Що в них спільне? Чим вони різняться?

Я — дослідниця

- Де можна дізнатися про старовинні книжки?

Кні́га, книга́рня, книголю́б.

Кожен текст у підручнику має назву. Це — **заголо́вок**. Також до текстів є **ілюстра́ції**. Це малюнки або світлини. Якщо поміркувати над змістом заголовка й уважно розглянути ілюстрацію ще до читання, то це підкаже, про що розповість твір.

- Прочитай заголовок і уважно розглянь ілюстрацію. Поміркуй, про що може розповісти твір.

Василь Сухомлинський

Заголовок

УСІ КНИЖКИ ГАРНІ

Мама дала Настусі гроші і сказала:

— Піди до книгарні й купи собі дві книжечки. Там є гарні книжечкі — про пташок і метеликів, про звірят і рибок...

Пішла Настуся. А там книжок — ой, скільки ж там книжок! Стоїть Настуся перед полицею, в очах у неї сяє радість. Бо Настуся вже вміє читати. Дивиться вона на книжечки й читає: ця — про їжачка, ця — про котика. А ось ця — про горобчика, а ця — про ластівку. А он та — про ягнятко, а та — про сірого бичка.

Задумалася, занепокоїлася Настуся: «Що ж робити? Грошей у неї тільки на дві книжечки, а книжечок он скільки! Купиш про їжачка, про котика, а горобчик,

Ілюстрація

ластівка і ягнятко? Хіба ж можна без них додому йти? Купиш про ягнятко і про ластівку, а їжачок і котик?..»

- Про кого розповідається у творі? Якою ти уявляєш Настусю?
- Доведи, що Настуся дуже любить читати.
- Яку пораду ти можеш дати дівчинці?
- Поцікався у своїх рідних, які книжки запам'яталися їм із дитинства.

Я — дослідник

Чим книгарня відрізняється від бібліотеки?
Які є бібліотеки? Які книжки є у твоїй домашній бібліотеці?

Я — дослідниця

Бібліотека — місце, де збирають, зберігають і видають книжки читачам.

КНИЖКОВЕЧІР

Книжка в тата, книжка в мами,
книжка в мене і в Світлани.
З книжкою малий Тарас —
книжковечір нині в нас.
Книжковечір, книжкотіша,
тільки чути — песик дише
й сумно дивиться з-під ліжка,
бо йому немає книжки.

- З чого видно, що в сім'ї всі члени родини люблять читати? Які слова з тексту це підтверджують? Прочитай.
- Як ти розумієш слова **книжковечір, книжкотіша**?
- Хто, на твою думку, розповідає про себе і свою родину в цьому вірші? Яким (якою) ти її (його) уявляєш? Опиши словами.
- Які слова у вірші повторюються? За їхньою допомогою спробуй коротко сказати: про кого і про що цей вірш.
- Скільки в кімнаті читачів? А на малюнку?

Я — дослідник

Скільки книжок ти прочитаєш за шість місяців? Для цього заведи читацький щоденник. Учителка (учитель) тобі розкаже, як це зробити.

Я — дослідниця

Прочитай правильно

Тонесеньку, джунґлі, довідаюсь, пінґвінів.

Нузёт Умэров

ПРО КНИЖКУ

Дбайліво тонесеньку книжку гортаю,
рядок за рядочком уважно читаю.
Багато про що я довідаюсь з книжки:
про лева, жирафа, ведмедя та мишку.

Про гори круті та бурхлівії ріки,
про джунґлі густі та пустелі великі.
Про синіх китів, про акул і дельфінів,
про хижих косаток і добрих пінґвінів.

Про північ, про південь читаю невпинно,
про ближні країни й далекі країни.
Гортаю, гортаю сторінки, мов диво,
весь світ в собі книжка вмістила дбайливо.

- Слухаючи (читаючи) вірш, зверни увагу, як звучать прикінцеві склади у рядках. У чому їхня особливість?
- **Обговоріть!** Як ви зрозуміли зміст виділеного рядка?
- Про що ти любиш читати? Хто твої улюблені герої?
- Придумай рекламу для своєї улюбленої книжки.

Я — дослідник

Чи пам'ятаєш ти першу книжку, яку прочитав сам (прочитала сама)? Як вона називається? Які в ній були малюнки? Що нового й цікавого ти з неї дізнався (дізналася)?

Я — дослідниця

Осінні барви, осінній настрій

Прочитай плавно цілими словами.

в́ерес	жÓвтий	листок
в́ересень	жÓвтьє	листопад
вересне́вий	жовтіє	листочок

Прочитай правильно

Прохолóда, хризанте́ми, буро-золота́ві, метушні,
кольори́стий, поналі́ті.

А́втор (а́вторка) — людина, яка створила
художній, музичний або мистецький твір.

Авторка

Катерина Перелісна

ЗОЛОТА ОСІНЬ

В парках і садочках,
на доріжки й трави,
падають **листочки**
бу́ро-золота́ві.

Де не глянь, навколо
кілим кольори́стий,
віти напівго́лі
й небо синє-чисте.

Метушні немає,
тиша й прохолода —
осінь золотая
тихо-ніжно ходить.

Авторка картини

Ольга Кваша.
Золота осінь

- Про який період осені йдеться у вірші?
- Які ознаки осені зображено у вірші?
- З яким почуттям авторка говорить про осінь?
- Які кольори використала Катерина Перелісна для опису осені? Зверни увагу на виділені слова. Чи є ці кольори на картині Ольги Кваші?
- Прочитай вірш тихо, спокійно. Прислухайся до кожного слова. Намагайся уявити картину, описану у вірші.

Авторка

Катерина Перелісна

НЕДАЛЕКО ДО ЗИМИ

Вітер плаче, вітер виє.
Дощ осінній дрібно сіє.
Жовкне листя, в'януть квіти,
скрізь калюжі поналиті.

І ніде не видно пташки,
ані бджілки, ні мурашки.
І метеликів нема,
недалеко вже зима.

- Який період осені зображено в цьому вірші?
- Який настрій вірша? Чим він викликаний?
- Підготуйся і прочитай вірш уголос, передаючи його сумний настрій.
- Розкажи, яка осінь у вересні, а яка — у жовтні та листопаді.
- Вивчи один із віршів напам'ять.

- Якою осінь бачиш ти? У якому місяці осінь подобається тобі найбільше? Чому?

Я — дослідник

Прочитай вірші ще раз. Порівняй їх. Уяви картини за цими описами. Розкажи, чим вони різняться.

Я — дослідниця

Прочитай, щоразу збільшуючи швидкість читання.

↻	сад	діти	слива	груші
↻	сад	діти	слива	груші
↻	лад	діти	злива	груші
↻	сад	віти	слива	груші

Прочитай правильно

Позолотіла, осінь-мальовнічка, помалювала, оксаміти, прикрасила.

Марійка Підгірянка

ПРИЙШЛА ОСІНЬ

Прийшла осінь люба, мила,
дітям на потіху
груші всі позолотила
у годину тиху.

Ще червону фарбу мала
осінь-мальовничка.
Яблучка помалювала
на обидва личка.

Як на сливи позирала,
знала, що робити:
**усі сливи завивала
в сині оксаміти.**

І куди лиш не ходила
у годину тиху,
**увесь садок
прикрásила**
дітям на потіху.

Оксаміт — тканина з густим коротким ворсом.

- Якою ти уявляєш осінь за прочитаним віршем?
- Які слова надають віршу ніжного забарвлення?
- Чи погоджуєшся ти з тим, що про осінь авторка пише, як про живу істоту? Прочитай слова, які підтвердять твою думку.
- За якою роботою осені спостерігала авторка?
- Як ти розумієш виділені рядки?
- Що ще може робити осінь у саду?

- Авторка змалювала чудову осінню картину словом. А ти спробуй намалювати ілюстрацію до цього вірша. Які кольори обереш для своєї картини? Чому?

- **Пофантазуйте!** Осінь — це дівчинка, молода жінка чи, може, бабуся? Поясніть, чому ви так вважаєте. У що вбирається Осінь? Які в неї захоплення?

- Спробуй відтворити, як вітер шелестить листям.
- **вітерець** .....▶ Ш-ш-ш-ш-ш-ш.
  - **вітер** .....▶ Ш-ш-ш-ш-ш-ш! Ш-ш-ш-ш-ш-ш!
  - **вітриган** .....▶ Ш-ш-ш! Ш-ш-ш! Ш-ш-ш-ш-ш-ш!

Прочитай правильно

Розходівся, хазяйнуєш, заблудівся, угамуйся.

Тамара Коломієць

ВІТРИСЬКО

— Чом, вітриську, розходився,
хазяйнуєш у саду?

— Це я в листі заблудився
і дороги не знайду.

— А навіщо трусиш сливи
у некошену траву?

— Бо удався нелінивим,
без роботи не живу!

— Ой вітриську, робиш шкоду!
Угамуйся хоч на мить!

— Краще геть піду з городу,
в чистім полі буду жить! —

Звісив з тину босі ноги,
свиснув — листя полягло.

І за мить вповодж дороги
покурівся за село.

Покурівся — пішов, здіймаючи куряву на дорозі.

Осінні барви, осінній настрій

25

- Хто розмовляв із вітриськом у саду? Навчися читати вірш, передаючи голосом запитання і відповідь. Які слова мають прозвучати як зауваження вітриську?
  - Чому, струшуючи сливи, вітер робить шкоду?
  - Як вітрисько відповів на зауваження? Прочитай про це.
  - Чи погоджуєшся ти з тим, що про вітер авторка пише, як про живу істоту? Що про це свідчить?
- Уяви і розкажи, який у вітриська характер та вигляд.

Я — дослідник

- Розглянь картини. Чи можна побачити вітер? Чи можна визначити, наскільки вітер сильний?
- Чи можна вітер намалювати? Як саме? Завдяки чому він стає помітним?

Я — дослідниця

Авторка картини

Ірина Ломанова.
Осінній вітер

Автор картини

Олексій Чернігін.
Солоний вітер

Па́уза — це зупинка в мовленні.
Читаючи твори, дотримуйся пауз: | — **мала пауза**; || — **велика пауза**.

Тамара Коломієць

НА ГАЛЯВІ

На галяві озéрце | —
кришталéве люстерце. ||
Туди гриби заглядáють, |
капелю́хи приміряють. ||
Приміря́ли, | милува́лись, |
раптом шурх | — і поховались. ||
Сиро́їжки | — під листочки, |
опе́ньочки | — під пеньочки. ||
А опе́цьок-боровик
забарі́вся та у крик: |
— Сосо́ночки-красуні, |
ялиночки манюні, |
куди хоче сховайте, |
тільки в кошик не дайте! ||

Опе́цьок — товстий, незгра́бний.

Забарі́тися — не встигнути, зага́ятися.

- Що робили гриби? Покажи, як вони це робили. Який у них був настрій?
- Як ти думаєш, чому гриби почали ховатися? Як змінився їхній настрій?

- Розкажи, куди гриби ховалися. Хто не встиг заховатися? У кого він просив допомоги?
- Визнач настрій твору. Прочитай вірш, дотримуючись пауз.

Упізнай кожную літеру і прочитай слова.

СКВЕРКОЦЕ

КВДЛИЦЕ

ЦВІРІНЬКАЄ

Аркадій Музичук

ГОРОБЦІ

— Ага, | а я у вірій полечу! | —
хвалилося сусідам ластів'ятко. ||
Малий горобчик, | як про це почув, | —
відразу полетів до татка. ||
— А ми у вірій летимó чи ні? ||
І як же наша хатка під карнізом? ||
І я ще не навчивсь співать пісні, |
та й ще літаю тільки низом... ||
— У вірій не літають горобці. ||
У рідних гніздах зимувати будем. ||
Бо ми узимку — головні співці, |
а без пісень пташиних сумно людям. ||

Вірій — південні, теплі краї, куди відлітають на зиму перелітні птахи.

- Про кого цей вірш? Чи сподобався він тобі?
- Що означає вислів «літаю тільки низом»?
- Підготуйся до читання вголос. Поміркуй, із якою інтонацією читатимеш слова ластів'ятка? А горобчика? А тата-горобця?
- Розглянь малюнок до вірша. Чи впізнаєш ти ластів'ятко і малого горобчика?

● Як можна продовжити назву вірша?

● Перегляньте відео. Чи впізнали ви птахів, які готуються відлітати у вирій? — — —

Прочитай слова в кожній колонці спочатку повільно, потім — швидше, ще швидше.

дім	ніс	хто	ось
він	йде	про	під
сни	біг	теж	щоб

Прочитай правильно

Походжає, потрудівся, смуга́стий, потоваришу́ю.

Наталія Остапенко

ГОСПОДИНЯ ОСІНЬ

Господиня Осінь в лісі походжає,
хто як потрудився, у звірят питає.

Захиталась гілочка
і з'явилась білочка:
— Я запас роблю на зиму,
у надійну комірчину
заховаю шишки
і смачні горішки.

Осінні барви, осінній настрій

29

Обізвався їжачок,
сіра шубка з голочок:
— У останні теплі днини
листя я встелив хатину,
щоб до самої весни
снились теплі жовті сні.

Зайченятко виглядає
і сміливо промовляє:
— Я про зиму пам'ятаю,
кожушину поміняю,
щоб, як скочу в білий сніг,
вовк знайти мене не зміг.

По стежині йде ведмедик
і несе він діжку меду:
— Я старався теж, як міг,
збудував собі барліг.
Бджоли меду ось дали,
щоб солодкі сні були.

І іклáстий вепр озвався:
— До зими я готувався
і під дубом у комору
жólудів насипав гору.

А лисиця-ледащíця
і не думає трудиться.
По галяві походжає
і тихесенько співає:
— Мене холод не лякає,
бо в курнік дорогу знаю.
З півнем потоваришúю,
якось та й перезимую.

Вепр — дикий кабан.

- Про кого цей вірш?

Персона́ж твору — це дійова особа. Дійовими особами можуть бути люди, тварини, казкові істоти.

- Скільки персона́жів у цьому творі? Назви їх.
  - Розкажи про кожного з персонажів.
    - Як у вірші розповідається про появу білочки?
    - Прочитай, у кого сіра шубка.
    - Хто сміливо поглядає?
    - Хто ікластий?
    - Хто йде з медом?
    - А хто ледачий?
  - Підготуйтеся до читання вірша в особах. Хто читатиме слова автора? Обговоріть, із якою інтонацією треба читати слова кожної дійової особи.
  - Уявіть себе художниками. Спробуйте створити свої ілюстрації персонажів твору.
- Прочитай заголовок вірша. Чи здивувала тебе його назва? Чому?

Оксана Кротюк

ВЕДМЄЖА КОЛИСАНКА

Підбиває мама лістяну перину:
— Укладайся спати, мій маленький сину.
Зажурила осінь золоту діброву.
Вітер нам співає пісню колискову.
Вже поснули бджоли, мушки і жуки.
Сплять сусіди наші — сірі їжаки.

Запашні, малинові хай насняться сни.
Спімо, мій кошлатику, міцно до весни.

- Як ти розумієш виділені рядки?
- Відшукай у вірші і прочитай слова, які звучать ніжно.
- Відшукай у тексті слова, які вжито замість слова **ведмедик**. Як іще можна назвати ведмедика?
- Прочитай вірш уголос.

- Порівняйте текст і малюнок. Знайдіть схоже та відмінне.

Прочитай правильно

На гіллячках, тоненьких, нашпільює, посіплеться.

Ліна Костенко

БІЛОЧКА ВОСЕНИ

На гіллячках, на тоненьких,
поки день ще не погас,
сироїжки та опеньки
білка сушить про запас.

Так нашпільює охайно,
так їх тулить на сосні
і міркує: «А нехай-но
ще побудуть тут мені!

Поки дні іще хороші,
поки є іще теплó,
а як випадуть порóші,
заберу їх у дупло.

Буде холодно надворі,
сніг посиплеться з дубів,
буде в мене у коморі
ціла в'язочка грибів!»

Але білочці не спиться.
Дятел стукає: тук-тук!
Щоб не вкрала їх лисиця
або хитрий бурундук.

Віпадуть порóші — сніг укриє землю.

- Як ти розумієш вислів «день ще не погас»?
- Якою авторка змалювала білочку? Якими словами передала її вдачу?
- Якими турботами зайнята тваринка? Про що вона розмірковує?

А ти знаєш?

Білки можуть улаштовувати сві ї оселі в дуплах або будувати кулясті гнізда із сухих гілок. Кожна білка має не одне, а кілька гнізд, які часто змінює.

 Прочитай заголовок. Поміркуй, про що може розповісти цей твір.

12

Оксана Чорновіл

ОСІННІЙ КОНЦЕРТ

Зачин

Якось Їжачок вирішив зробити Осені подарунок. Він дуже хотів віддячити їй за блискучі каштани, золоте листя і смачні грибочки.

— А що коли я влаштую для неї справжній концерт?! — подумав Їжачок.

Піхкаючи, він забрався на пеньок і, мов диригент, змахнув гілочками.

— Стук-стук, — застукотіли каштани, уявивши, що грають на барабанах.

— Ш-ш-ш-ш! — зашелестіло пожовкле листячко.

— Д-у-у-у-у-у! — заспівав вітер, щосили дмухаючи у свою дудку.

Основна частина

— Скрип-скрип, — заграли дерева, повільно погойдуючись під пісню вітру-дударика.

— Трррр-трррр, — і собі підхопили мелодію кленові літачки, весело спускаючись на землю.

Аж раптом...

— Кап-кап-кап, — зашуміли дощові крапельки.

Їжачок спочатку засмутівся — дощик зашкодив такому чудовому концерту! А потім здогадався:

— Це ж мені Осінь так аплодує!

Кінцівка

І задоволений Їжачок швидко задріботів маленькими ніжками до своєї домівки.

34

Осінні барви, осінній настрій

- **Обговоріть!** Чиї прогнози виявилися найбільш найближчими (точними) до змісту твору? А чиї — найцікавішими?
- Про кого ця казка? Яким ти його уявляєш?
- Які нові слова трапилися тобі у творі? Що вони означають?
- Коли відбувалася описана подія?
- Про що розповідається у зачині казки? А в основній частині?
- Що з описаного в казці можна побачити, а що — почути?
- **Прочитайте разом** рядки, які передають:
  - стукіт каштанів;
  - шелестіння листя;
  - пісню вітру;
  - музику дерев, кленових літачків і дощових крапель.

- Послухай звуки осені. Розкажи, що ти почув (почула).

Я — дослідник

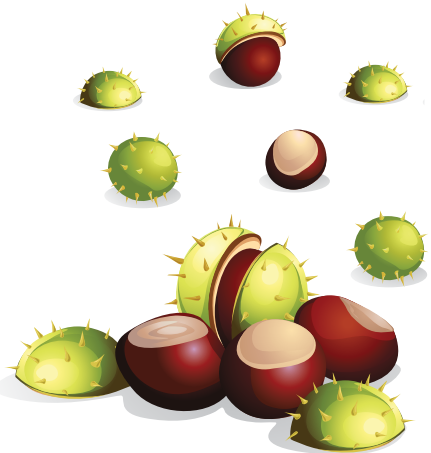
Під час прогулянки прислухайся до звуків природи. Цікаво, звуки яких музичних інструментів ти почуєш? Розкажи у класі.

Я — дослідниця

Галина Маніва

КАШТАНОПÁД

Ось червоний впав листок,
а за ним каштанчик — скок!
Жовтий лист на землю ліг,
слідом знов каштанчик — плиг!
День за днем таке підряд —
падоліст, каштанопáд.

- Ти любиш збирати каштани і пожовкле листя? Для чого? На яких уроках їх можна використати?

Прочитай слова, написані великими і малими буквами.

н О а С с І т Н р Н о І ї

1

ОСІНЬ ВЕСЕЛА

Наталя Забіла

ОСІННЄ ЛИСТЯ

Від вітру коливаються
пожовклі дерева,
а листя з них зривається
і пісеньку співа:

— Веселі танцюристи ми,
кружляєм в висоті, —
листки, листочки, листики,
червоні й золоті!

Зриваємось ми зграями
з топольок та беріз,
злітаємо, кружляємо
і падаємо вниз.

Та вітром знов піднесені
мчимо з височині.

**Нам радісно! Нам весело!
Нам любо восени!**

- Знайди у прочитаному вірші слова, які створюють радісний настрій.
- Якими словами передано рух листочків? Прочитай їх.
- Навчися читати вірш весело. Пам'ятай про паузи. Із більшою силою голосу прочитай виділені рядки.

Олена Пчілка

* * *

Садок марніє потихеньку,
пожовклі падають листки,
вітрець не віє вже тепленько,
жене понурії хмаркі.
Посóх горошок на городі,
мачóк вже цвіт давно згубив,
високий соняшник на грядці
журливо голову схилив.

Марніти — сохнути, старіти.

Понурій — сумний, похнюплений.

- Знайди у прочитаному вірші слова, які створюють його сумний настрій.
- Які картини ти уявляєш, читаючи вірш?
- Який настрій подарувала тобі осінь сьогодні?

Вадим Скомаровський

ЛІСОВА КОЛИСКА

Стежка, озеро, стіжок —
все у падолісті.

Ліс нудьгує без пташок,
і в гніздечку для пташок
задрімав сухий листок,
спить, мов у колисці.

● Чи є у вірші слова, значення яких вам незрозуміле?
Обговоріть, що ці слова означають.

● Де задрімав листочок?

● Із чим автор порівнює гніздечко?

● Навчися читати вірш спокійно, мрійливо.

● **Пофантазуйте!** Що сниться листочку? Ким він себе уявляє? А про що мріє гніздечко?

4

ОСІНЬ ТРИВОЖНА, ТАЄМНИЧА І ЗАДУМЛИВА

Ліна Костенко

БЕРЕЗОВИЙ ЛИСТОЧОК

Ще не сніг і навіть ще не іній,
ще чути в полі голос череді.

Здрігнувся заєць — ліс такий осінній,
куди не ступиш, все щось шарудить!

Чи, може, це спинається грибочок?

Чи, може, це скрадається хижак?

То пролетить березовий листочок,
то пробіжить невідимий їжак...

Тривожний
настрій

Таємничий
настрій

Задумливий
настрій

Череда — стадо корів, що пасеться у полі.

Спинається — тягнеться угору, підростає.

38

Осінні барви, осінній настрій

- До чого прислухається заєць? Чому в лісі все шарудить?
- Як авторка передала полохливість зайчика?
- Як ти розумієш вислів «пробіжить невидимий їжак»?
- Прочитай вірш виразно. Передай інтонацією зміну його настрою.

5

ОСІНЬ ГРАЙЛИВА

Петро Сорока

ГРА

Сад осінній вчить мурах
переборювати страх:
він спускає їх на землю
на листочках-літачках.
Приземлившись, дітвора
аж підстрибує: «Ура!».
Тільки восени буває
отака весела гра.

Віктор Терен

ОСІНЬ

Вітер з пожовклим листком
грається в котика-мишки.

То поженеться біжком,
то підкрадається нішком.

Ну а коли спійма,

буде, дітки,
зима.

- Який настрій створюють вірші?
- Дотримуючись пауз, прочитай вірш, який найбільше тобі сподобався.

Народні перлини для кожної дитини

Прочитай речення. З більшою силою голосу читай виділені слова. Поясни, як змінюється зміст речення.

Я люблю співати. Я **люблю** співати.
Я люблю **співати**.

Чи пам'ятаєш ти колискову, яку тобі співали? Хто її тобі співав — мама чи бабуся, а може, тато чи дідусь?

Українська народна колискова пісня «Гойда, гойда-гой, ніченька іде...» у виконанні Ніни Матвієнко.

Українська народна пісня

* * *

Ой люлі, ой люлі,
налетіли гулі.
Сіли на ворóтях
в червоних чобóтях.
Сіли на колиці
в червонім намисті.
Стали думать і гадать,
чим дитину годувать:
чи бубличком, чи медком,
чи солодким молочком...

- Коли співають колисанки? Для кого?
- Прочитай колискову лагідно, наспівно.
- Які тварини згадуються в цій колисковій пісні?

-   **Перегляньте мультфільм і послухайте українську народну жартівливу пісню, яка звучить у ньому.**

Яка пісня за настроєм? Що в ній розповідається про Гриця? Яким ви його уявляєте? Яка риса характеру висміюється в пісні? Що ви порадите Грицю?

Українська народна пісня

ЗАЙЧИКУ, ЗАЙЧИКУ

— Зайчику, зайчику, де ти був?
— У темному гаю.
— Розкажи, розкажи пригоду свою.
— Вовчика сірого я в ярók загнав,
лисоньку рудую у мішок сховав.
— Де сховав? Де сховав?
— У драному мішку.
— Покажи, покажи спійманку таку.
— Лисонька рудая, хитра та прудка,
дірочку прогризла, вилізла з мішка,
а коли вона тікала, то мене перелякала.
Он як!

- Про кого ця пісня? Про яку пригоду розповідає зайчик?
- Як ти вважаєш, зайчик — хвалькó чи фантазёр?
- Знайди в тексті і прочитай слова, які звучать ніжно.
-   Яка пісня за настроєм? Якими фарбами ти намалював би (намалювала б) ілюстрацію до цієї пісні?
- Як ти вважаєш, між ким могла відбутися ця розмова?
-   Прочитайте пісню в особах весело, передаючи голосом запитання та дотримуючись пауз.

Народні перлини для кожної дитини

41

Заклічка (від слова «закликати») — це невелика пісня або вірш, який містить прохання, щоб виглянуло сонечко, пішов дощ та інші.

15

ІДИ, ІДИ, ДОЩИКУ

Іди, іди, дощику,
зварю тобі борщику
у новому горщику.
Винесу на дуба,
прикличу голуба.
Голуб буде пити,
дощик буде лити.
Тобі каша, а нам борщ,
щоб густіший ішов дощ.

- До кого діти звертаються в закличці? Про що вони просять?
- Прочитай закличку весело, наспівно. Поміркуй, які слова потрібно прочитати з більшою силою голосу.
- Вивчи напам'ять закличку.

Я — дослідник

Які заклички знають твої рідні? Запиши одну з них і прочитай у класі.

Я — дослідниця

Лічілка — невеликий вірш, яким діти користуються під час гри, щоб обрати ведучого, розподілити ролі або визначити послідовність участі гравців. Лічилку промовляють в особливому ритмі, який допомагає рахувати.

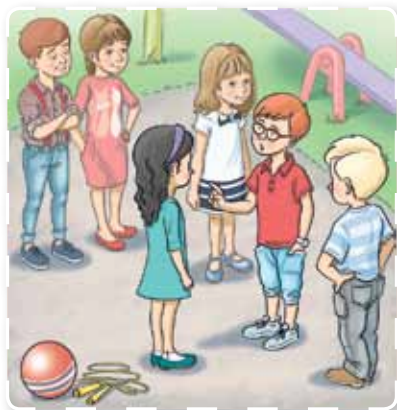

16

Прочитай лічилки. Звертай увагу на паузи.

* * *

Котілася | тóрба |
з високого | гóрба. ||
А в тій | торбі |
хліб, | паляніця. ||
Кому | доведётся, |
той буде | жму́риться. ||

* * *

Тікав | заєць | через | міст |
довгі | вуха, | куций | хвіст. ||
А ти | далі не | тікай, |
рахувати | починай: |
раз, | два, | три | — вийди | ти. ||

- Розкажи про якусь гру, для якої потрібна лічилка.
- Вивчи одну з лічилок напам'ять.

Ми́рилка (від слова «ми́ритися») — невеликий вірш, який допомагає помиритися із друзями.

Прочитай мирилки.

Для
дівчаток

Дві подружечки зажу́рилися,
дві подружечки посварилися.
Тобі яблучко, мені гру́шечка —
не сварі́мося, моя ду́шечко.
Тобі яблучко, мені зе́рнятко —
не сварі́мося, моє се́рденько.

Для
хлопчиків

Подивися просто в очі —
я сварітися не хочу.
Я образить не хотів,
ненарóком зачепив.
Просто в очі подивись
і зі мною помирись.

- Вивчи мирилку напам'ять.

Учися керувати своїм диханням. Уяви, що ти їдеш у ліфті вгору. Зроби глибокий вдих, потім — паузу. Далі повільно, плавно видихай і вголос називай поверхі.

1 — 2 — 3 — 4 — 5 — 6 — 7 — 8 — 9 — 10

Скоромóвка — жартівливий вислів, створений зі складних для швидкого вимовляння слів. Скоромовки ще називають **спотикáнками, чистомóвками, швидкомóвками.**

- Спробуйте позмагатися, хто краще і швидше розкаже скоромовку.

Летів горобчик, сів на стовпчик,
прибіг хлопчик — утік горобчик.

* * *

У нас надворі погода розмокропогодилася.

* * *

Усіх скоромовок не перескоромовиш,
не перевискоромовиш.

Загадка — це короткий опис предметів, подій, явищ, які треба впізнати і відгадати за описаними ознаками.

● **Прочитай і відгадай загадки.**

На небі біліє, світить, а не гріє.

* * *

Невидимий дух скинув з мене капелюх.

* * *

Щоб не згинуту в біді,
держить ножиці в воді.

* * *

Під ялинками і сосонками
лежить клубок із голками.

* * *

Уночі гуляє, а вдень спочиває,
має круглі очі, бачить серед ночі.

* * *

* * *

Не дерево,
а з листочками,
не сорочка, а зшита,
не людина, а навчає.

На сонечко я схожий
і сонечко люблю,
до нього повертаю
голівоньку свою.

- Які слова допомогли тобі відгадати кожну загадку?
- До яких загадок подано малюнки?

● **Склади загадку!** Опиши якусь тварину або рослину, але не називай її. Нехай діти відгадають, про кого ти кажеш.

Прислів'я — це короткі мудрі народні вислови повчального змісту.

Вік живи — вік учись.

У житті є те, чого можна навчатися в будь-якому віці.

Під лежачий камінь вода не тече.

Досягти успіху в кожній справі можна тільки зусіллями. Якщо нічого не робити, то ніколи не досягнути мети.

 Прочитай прислів'я.

Гостре словечко коле сердечко.

Від теплого слова і лід розмерзає.

Краще не обіцяти, якщо слова не здержати.

Зробив діло — гуляй сміло.

Хотів зробити спішно, а вийшло смішно.

- Яке повчання містить кожне прислів'я?
- У яких випадках можна вживати кожний із цих висловів?

Прочитай. Назви «зайве» слово в кожному рядку.

казка каска казка казка казка

казка казка казка кізка казка

Народні казки — це казки, які усно складали і переказували від однієї людини до іншої. Тому народна казка не має автора. У казках розповідається про вигадані, фантастичні події.

Найдавніші казки — це **казки про тварин**. У них головними героями є тварини, які діють, як люди: вони думають, сміються, співають тощо.

Прочитай правильно

Зайчикова, Лисиччина, попросілася, переночувати, вістрибну, спрóbував, голосістий.

Українська народна казка

ЗАЙЧИКОВА ХАТИНКА

Жили собі Лисиця і Заєць. У Лисиці була хатинка крижана, а в Зайчика — дерев'яна.

Прийшла весна-красна, і Лисиччина хатинка водою стекла. А Зайчикова стоїть, як і стояла.

От Лисиця попросилася до Зайця переночувати та його з хатинки й вигнала. Іде Зайчик лісом і гірко плаче. Назустріч йому Собачка:

— Гав! Гав! Чого ти, Зайчику, плачеш?

— Лисиця з хати мене вигнала!

— Не плач, Зайчику, я тобі допоможу.

Підійшла Собачка до хатки і голосно загавкала:

— Гав-гав-гав! Іди, руда, геть!

А Лисиця їй із печі відповідає:

— Як вискочу, як вістрибну — боки тобі намну!

Собачка злякалася й утекла.

Знову заплакав Зайчик — іще дужче. Тут Ведмідь іде.
— Не плач, Зайчику, я тобі допоможу.

Пішов Ведмідь Лисицю виганяти. Підійшов до хатинки та як зареве:

— Іди, руда, геть!

А Лисиця:

— Як вискочу, як вистрибну — боки тобі намну!

Злякався Ведмідь і втік у ліс.

Сидить сіренький під кущем і знову плаче. Іде повз нього Півник — Золотий гребінець. На плечі косу несе.

— Ку-ку-рі-ку! Чого, Зайчику, плачеш?

— Попросилася Лисиця переночувати та й вигнала мене з власної хатинки.

— Ходімо, я тобі допоможу, — рішуче каже Півник.

— Ні, Півнику, не виженеш. Собачка гнала — не вигнала. Ведмідь спробував — марно. Де тобі! — плаче Зайчик.

Підійшли вони до хатинки. Півник крилами змахнув:

— Ку-ку-рі-ку! На плечі косу несу!

Йду до хати! Хочу Лисицю прогнати!

Руда почула і злякалася:

— Зачекай, узуваюся!

Голосистий Півник знову:

— Ку-ку-рі-ку! Беру косу!

А Лисиця йому:

— Зачекай, одягаюся!

Півник утретє:

— Ку-ку-рі-ку! Уже йду до хати!

Буду Лисицю виганяти!

Перелякана руда хитрунка вибігла з хати і до лісу втекла.

А Зайчик і Півник почали жити разом у затишній дерев'яній хатинці.

- Назви дійових осіб казки. Хто є головним персонажем?
- У якій послідовності Зайчик зустрічався із тваринами?
- Як ти вважаєш, чому Собачці та Ведмедеві не вдалося вигнати Лисицю? Яку рису характеру виявив Півник?
- У чому виявилися хитрість і підступність Лисиці?
- Прочитай уривок казки, зображений на малюнку на с. 47.
- У якій частині казки розповідається про хатинки Зайчика і Лисички? Про що йдеться у кінцівці казки?
- Розкажи, як тварини виганяли Лисичку із Зайчикової хатинки.
- Що в цій казці є казковим?
- ● Підготуйтеся і прочитайте казку в особах. **Обговоріть**, з якою інтонацією треба читати слова кожної дійової особи.
- ● Підготуйтеся і розіграйте виставу за казкою. Поміркуйте, які рухи, вирази обличчя, маски чи деталі одягу допоможуть вам передати настрій і характер персонажів казки.
- А ще виставу можна зробити за допомогою лялькового театру.

Прочитай правильно

17

Створіння, справишся, підкоримося, розгнівала,
навздогін, згуртованими, оборонітися.

Українська народна казка

ВЕДМІДЬ І БДЖОЛИ

Дикі бджоли мали гніздо в дуплі дерева.
Довідався про це ведмідь. Прийшов до них і каже:
— Ви дрібні і слабкі створіння! Дайте мені меду!

— Добре, — кажуть бджоли. — Якщо справишся з нами, ми дамо тобі меду.

Ведмідь уткнув свою голову в дупло дерева та й висунув язик, щоб злизати мед.

(**Поміркуй!** Що було далі?)

Прочитай, як далі розгорталися події в казці.

Але відразу відчув такий страшний біль, що й про свою силу забув. То бджоли в язик, у вуха та в ніс накололи його своїми жа́лами.

Кинувся ведмідь тікати. А рій бджіл йому навздогін дзвінко задзижчав:

— Пам'ятай: і малі створіння вміють боронитися!

У цій казці така наука: навіть малими, але згуртованими силами, можна багато доброго зробити і від ворогів оборонитися.

- Порівняй прочитану частину тексту зі своєю розповіддю. Що збіглося, а що — ні?
- Назви дійових осіб казки.
- Як казка починалася і як вона закінчилася? Яким ти уявляєш ведмедя на початку казки, а яким — наприкінці?
- ● Знайдіть і прочитайте речення, у якому висловлено народну мудрість. Чи згодні ви з нею?
- ● Прочитайте казку в особах. Подумайте, що треба передати голосом, читаючи слова ведмедя.

- Перегляньте відео до казки «Ведмідь і бджоли». Уявіть себе акторами, які озвучують мультфільми. Підготуйтеся й озвучте казку за цим відео.

Упізнай кожну літеру і прочитай слова.

ЛИСИЧКА

ЖУРАВЕЛЬ

- Спочатку послухай, а потім прочитай українську народну казку «Лисичка і Журавель».

Прочитай правильно

Запрóсини, припрóшує, пригоща́йся, розійшли́ся, пріятелько, пріятелю́є, розгні́валася, розсёрдилася.

Українська народна казка

ЛИСИЧКА І ЖУРАВЕЛЬ

Були собі Лисичка і Журавель. Зустрілися вони якось у лісі. Та такі стали пріятелі!

Кличе Лисичка Журавля до себе в гості:

— Приходь, Журавлику! Приходь, лебедику! Я для тебе — як для себе.

От приходить Журавель на ласкаві запрóсини. А Лисичка наварила кашки з молоком, розмазала по тарілці та й припрóшує:

— Пригоща́йся, Журавлику! Пригощайся, лебедику!

Журавель до кашки. Стукав, стукав дзьобом по тарілці — нічо́го не вхо́пить.

А Лисичка як узялася до страви — лизь та лизь гарненько язиком, аж поки сама всю кашу не віли-зала. А тоді до Журавля мовить:

— Вибачай, Журавлику, — що мала, тим тебе й пригощала, а більше немає нічого.

— То спасибі ж, — мовить Журавель. — Приходь же, Лисичко, тепер до мене в гості.

— А прийду, Журавлику! Прийду, лебедику!
На тому й розійшлися.

От уже Лисичка йде до Журавля на гостину. А Журавель наварив такої смачної страви! Узяв і м'яса, і картопельки, і бурячків. Покришив дрібненько, склав у глечик із вузькою шийкою та й каже:

— Пригощайся, люба пріятелько, не соромся!

От Лисичка до глечика — голова не влазить! Вона сюди, вона туди, вона і лапкою — не витягне. Крутиться Лисичка, скаче, у глечик зазирає, нюхає... А Журавель не гуляє: усе дзьобом у глечик, усе у глечик. Помаленьку-помаленьку — та й поїв, що наварив. А тоді й каже:

— Оце ж вибачай, Лисуню, що мав, то тим і пригощав. Та вже більше нічого не маю на гостину.

Ох і розгнівалася ж Лисичка! Так розсердилася, що й подякувати забула. Відтоді Лисичка не приятелює із Журавлями.

- Скільки персонажів у цій казці? Назви їх.
- Прочитай, як Лисичка запрошувала Журавля в гості.
- Чим Лисичка пригощала Журавля? Який посуд вона вибрала для частування гостя? Як ти думаєш, чому?
- Як Журавель почувався в гостях у Лисички?
- Чи сподобалося Лисичці частування Журавля? Чому?
- Знайди в казці зачин, основну частину і кінцівку.
- Розглянь малюнок. Який епізод казки на ньому зображено?
- Чого вчить ця казка?
- Підготуйся і розкажи казку.

Я — дослідник

Послухайте пісню, написану за мотивом української народної казки «Лисичка і Журавель». Порівняйте казку та пісню. Чим вони схожі, а чим різняться? Яку народну мудрість висловлено в пісні?

Я — дослідниця

18

Прочитай правильно

Мандрівки, могутньому, бурміло, роздратовано, пробурмотів, натрапили, урятуватися, величезною, поворухнутися, клишоногий.

Українська народна казка

ВЕДМІДЬ І ПАВУЧОК

Одного разу після довгої мандрівки по лісу ведмідь заліз у свій барліг і міцно заснув. А коли прокинувся, то побачив, що по його лапі повзе павучок.

— Що це ти собі надумав? По мені, могутньому та сильному, лазити?! — роздратовано пробурмотів ведмідь. Ухопив малого павучка і хотів був його вбити.

— Даруйте, дядечку, я більше не буду, — почав благодати павучок ведмедя. — Відпустіть, я Вам ще у пригоді стану!

— Чим же ти можеш мені послужити? — здивувався старий ведмідь. — Який із тебе помічник?

Але все-таки пожалів маленького і відпустив.

Через деякий час у ліс прийшли мисливці. Натрапили вони на сліди ведмедя і почали за ним ганятись. Бідний ведмідь не знав куди подітися, щоб урятуватися від мисливців. Раптом побачив під величезною скелею яму і скочив туди.

Павучок це побачив і одразу про все здогадався. Він поліз до тієї ями і швидко обснував її густою павутиною. Потім став чекати, що буде далі. Аж тут біжать мисливці. Прибігли і стали неподалік від скелі.

— А може, наш бурмило сидить у тій ямі під скелею? — сказав один із мисливців.

— Туди він не міг залізти, — озвався другий мисливець. — Хіба ти не бачиш — там повно павутиння. Якби ведмідь заліз туди, то павутиння порвав би. Хіба не так?

— Це правда! — погодилися всі мисливці. Постояли, покрутилися та й пішли далі на пошуки.

А клишоногий сидить собі тихенько у тій ямі і від страху ні живий, ні мертвий. Так злякався, бідолаха, що не смів навіть поворухнутися. І сидів там довго-довго. За деякий час вирішив повертатися додому. Став вилазити з ями і очам своїм не вірить — яма

Ні живій, ні мертвий — дуже наляканий.

посно́вана густи́м павути́нням, а павучок го́йдається на ньому і сме́ється.

— Бачите, дядьку, — озвався він до ведме́дя, — якби не моє павути́ння, то вас уже не було б на світі. Ви мене тоді пожа́лили, то і я вас пожа́лів. Як кажу́ть: «Старе добро не забува́ється!»

— Щиро то́бі дякую, павуче, що ти врятува́в мене від сме́рті, — відпові́в зі сльозами на очах ста́рий ведмі́дь.

Ві́дто́ді ведмі́дь стави́вся до павучка з вели́кою повагою і вдя́чністю.

- Назви́ дійових осіб казки.
- Як казка почина́ється? Чим закінчу́ється?
- Як павучок урятува́в життя ведме́деві?
- Відшука́й у тексті слова, які вжито замі́сть слова **ведмі́дь**.
- Чого вчи́ть ця казка? Знайди в тексті слова, у яких вираже́но важливу наро́дну мудрість. Хто їх сказа́в?

Хочеш собі добра — не роби нікому зла.

Я — дослідник

Дізна́йся, які украї́нські наро́дні казкі́ є у тво́їй домашній бібліотеці.

Я — дослідниця

Міро́шник, курча́тками.

за-куд-ку-да-ка-ла ..... ► закудкуда́кала

*Угорська народна казка
Переклад Костянтина Бібікова*

КУРОЧКА, МИШКА ТА ПІВНИК

Жили собі, були собі курочка, мишка та півник.

Якось курочка знайшла житнє зёрнятко. Знайшла його й закудкудакала:

— Ко-ко-ко, ко-ко-ко! Гляньте-но, що я знайшла!
Хто віднесе до млина?

— Я — ні, — сказала мишка.

— Я теж ні, — сказав півник.

Понесла курочка сама зернятко до млина. Міро́шник змолов його на борошно.

— Хто понесе борошно додому? — спитала курочка.

— Я — ні, — сказала мишка.

— Я теж ні, — сказав півник.

Понесла курочка сама борошно додому.

— Хто замісить тісто на хліб? — спитала курочка.

— Я — ні, — сказала мишка.

— Я теж ні, — сказав півник.

Замісила курочка тісто сама.

— Хто затопить піч? — спитала вона.

— Я — ні, — сказала мишка.

— Я теж ні, — сказав півник.

Міро́шник — той, хто працює у млині; мельник.

Тож запалила курочка вогонь у печі сама.

— Хто спече хліб? — запитала вона.

— Я — ні, — сказала мишка.

— Я теж ні, — сказав півник.

Спекла курочка хліб сама.

— А хто ж їстиме хліб? — запитала курочка, коли вже спекла хліб.

— Я! — сказала мишка.

— Я теж! — сказав півник.

— Ні! — відповіла курочка. — Хліб я з'їм сама зі своїми курчатками.

Так і сталося. Коли хліб добре віпікся, курочка зі своїми курчатками зі смаком його з'їли.

Через тиждень курочка знову знайшла житнє зернятко і знову надумала пекти хліб. Тільки-но мишка та півник почули про це — схопили зернятко, швиденько побігли до млина, змололи його на борошно й хутенько принесли додому.

Півник замісив тісто на хліб, а мишка допомогла курочці розпалити в печі.

Спекли курочка, мишка та півник хліб і смачно його з'їли гуртом: курочка з курчатами, мишка та півник.

Ото був смачний обід!

- Назви дійових осіб казки.
- У якій послідовності відбувалися події в казці?
- Чого вчить ця казка?
- Якими словами починається угорська казка? Якими закінчується? Наведіть приклади зачину й кінцівки в інших народних казках.
- Який уривок казки зображено на малюнку?
- Підготуйтеся і прочитайте казку в особах.
- Підготуйся і стисло розкажи казку.

Я — дослідник

До якої української казки подібна угорська казка? Порівняй ці казки. Чим вони схожі і чим різняться?

Я — дослідниця

Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.

У ланцюжку букв знайди і прочитай два слова.

ОКЯСТРУБОРФЛИСИЦЯХОФА

Прочитай правильно

Яструб, розтуліла, завбільшки, пощастіло.
справ-жні-сінь-кий ..... ► справжнісінький

*Шотландська народна казка
Переклад Любові Кос*

ЛИСИЦЯ І ЯСТРУБ

Сів якимось яструб на березі річки і задрімав на теплому від сонця камені. Підбігла до яструба хитра лисиця і вхопила його своїми гострими зубами.

— Ой, не їж мене! — заблагав її яструб. — Відпусти мене на волю, а я за те знесу тобі яйце завбільшки із твою голову.

«Ох і пощастило ж мені! — подумала лисиця. — Такого птаха впіймати! Справжнісінький скарб!»

Розтулила вона зуби і випустила яструба. А яструб сів на гілці дерева і почав дразнити дурну лисицю:

— Не знесу я тобі яйця завбільшки із твою голову, — сказав він. — Не знесу через те, що не можу. Зате дам тобі три поради. Ось вони. Перша порада: ніколи не вір абікому. Друга порада: не засмучуйся через дрібниці. І третя порада... — Тут яструб подивився на голодну лисицю і помовчав. — Третя порада така: що впіймала, те тримай міцно.

- Де відбувалися події, описані в казці?
- Розкажи, як яструб обдурив лисицю.
- У якій послідовності далі розгорталися події в казці?
- Які поради дав яструб лисиці? Пояснить їх.
- **Обговоріть!** Чим схожі всі казки, які ви прочитали в цьому розділі?
- Яка казка сподобалася тобі найбільше? Чому?

Кришталева зимонька у срібнім кождушку

Прочитай плавно цілими словами.

зима

зимóвий

зім^онька

▼ зимува́ти

сніг

снігу́р

снігові́к

▼ снігопа́д

сніжо́к

сні́жка

сніжі́нка

▼ сніже́чок

Віра Паронова

ЙДЕ ЗИМА

Йде зима, красуня мила.
В неї сукня сніжно-біла,
черевічки з кристалю —
дуже зімоньку люблю!
Йде в засніженім убо́рі,
очі сяють, наче зорі.
Щоб своє побачить личко,
дзеркало зробила з річки.
Білі коси розпустила,
землю лагідно укрила —
хай спочине до весни
і чарівні бачить сни.

- Прочитай вірш мовчки.
- Якою ти уявляєш зиму за цим віршем?
- Знайди і прочитай слова, якими змальовано зиму.
- Прочитай виділений рядок. Із чим порівнюються очі зими?
- **Обговоріть!** У якому темпі і з яким настроєм треба читати вірш? Підготуйтеся і прочитайте вголос.

Зорі — яскраві небесні світила, схожі на іскорки, які сяють, виблискують. Отже, очі у зими сяючі, блискучі. Авторка, щоб яскравіше змалювати зиму, **порівнює** їх із зорями. Для порівняння використовують слова *наче, ніби, неначе, як, мов* та інші:

- кульбабка, наче сонечко;
- дівчина, ніби квітка;
- діти галасливі, як пташки.

Микола Сингаївський

БІЛІ ЧЕРЕВИЧКИ У ЗИМИ

Укрив дерева білими крильмі
морозець колючий, мов шипшина.
Білі черевички у зими,
біла-біла в неї кожушина.
Білі сани, білогриві коні,
білі рукавички пухові.
Білі щоки, а уста червоні,
мов розквітлі маки польові.

- Чи є у цього вірша колір? Який? Чому?
- Із чим автор порівнює морозець? Яке ще порівняння є у вірші? Як ти його розумієш?
- Якою ти уявляєш зиму за цим віршем?

 ● Зіставте вірш та ілюстрацію до нього. Чи в усьому ви згодні з художником? Чи точно він відобразив зміст вірша?

 ● **Обговоріть**, як потрібно читати цей вірш. Тихо, сумно, задумливо, таємниче чи весело?

 ● Розкажи про свої враження від зимової природи. Використовуй порівняння.

Я — дослідник

Що спільного у творах Віри Паронової та Миколи Сингаївського? Що поєднує ці твори? А чим вони різняться?

Я — дослідниця

- **Поміркуй!** Зима — це дівчинка, молода жінка чи, може, бабуся? Поясни, чому ти так вважаєш. У що вбирається Зима? На чому Зима пересувається?
- **Намалюй** свій портрет зими.

 Знайди слово у слові.

 ГРАК   **СОРОКА**   **ШИШКАР**   **СИНІЧКА**

Відгадай загадки Лесі Вознюк.

* * *

Жовтогруді щибетушки
мають чорні капелюшки,
сірі лапки, білі щічки,
називаються ? .

* * *

У червонім фартушку
птах стрибає по сніжку
і розпитує синичку
про найближчу годівничку.

- **Обговоріть**, чи легко пташкам пережити зиму. Чому? Що рятує їх від голоду?

А ти знаєш?

Одна годівничка може врятувати від загибелі 50 синиць.
Одна синиця рятує від шкідників 10 дерев.
Одне дерево забезпечує киснем 3 людини.

Прочитай правильно

Сполошілись, незатишно, незвично, пересідіти.

ЧОГО СПОЛОШИЛИСЬ СИНІЧКИ?

— Ті-ті-ті — **сполошилися** синички. —

Густо снігом **весь ліс** замело.
І **незатишно** так, і **незвично**,
хоч до білки просись у дупло.
Як поживу з-під снігу дістати?
До тепла пересідіти **де**?
Може, десь біля теплої хати
хоч зернинка на сніг упаде...

- Чому сполошилися синички? Що їх турбує?
- Який висновок ти зробив (зробила)?
- Який настрій вірша? Чим це можна підтвердити?
- Прочитай вірш. Виділені слова вимовляй із більшою силою голосу.
- Розглянь світлину. Який настрій у синичок? Чому?
- **Поміркуй!** Що ти можеш зробити для пташок узимку (із друзями, батьками)?

Знайди слово у слові.

календар   **снігур**   **молоко**   **просто**

Прочитай правильно

Мандрі́вку, ко́ржиком-ми́кола́йчиком, за́тишній,
за́кінчуються, відчи́нілися, за́кінчи́лася, відто́ді.
іно-пла-не-тя-нин   інопланетя́нин

ЗНИКЛИЙ МІШОК

Святий Миколай наготував мішка з подарунками та різочками і, щоб не їхати голодним у далеку мандрівку, вирішив випити молока з коржиком-миколайчиком.

У затишній кухні святий Миколай швиденько поїв. А коли повернувся в кімнату — не знайшов мішка з подарунками!

Вибіг надвір і побачив, що від його хатинки ведуть сліди. А закінчуються вони біля великої сріблястої кулі. Раптом у ній відчинилися двері і вийшов зелений інопланетянин.

— Доброго вечора, — проскрипів він.

— Вітаю! — відповів Миколай. — Це ви взяли мого мішка?

— Я. Хотів подивитися, що це таке і навіщо. Та нічого не зрозумів.

— Можна було запитати! Я б показав! Хочете?

— Хочу! — відповів інопланетянин.

Він віддав мішок святому Миколаю і вони полинули над Україною. Дорóгою Миколай розповідав про добрі справи дівчаток і хлопчиків. Усі ті справи були записані в нього в товсту книжку. Залітаючи до осель, слухняним діткам Миколай клав під подушку подарунок, а неслухам — різочку.

— Яке гарне свято! — сказав інопланетянин. — А наші діти цього року зовсім неслухняні були. Ми просто не знали, що робити... А тепер — знаємо! Шановний Миколаю, чи не могли б ви і до наших дітей прилітати?

— Я ж не встигну! Сьогодні он ледь упорався. А якщо літатиму на вашу планету, то тут діти залишаться без гостинців...

— Але в нас інший календар. Тому це свято буде в іншу ніч!

— Тоді — згода! — відповів Миколай.

Відтоді у святого Миколая з'явилася ще одна товста книжка. Туди він записує добрі і недобрі справи дітей з іншої планети.

- Про кого розповідається у творі?
- Назви дійових осіб казки. У якій послідовності вони діяли?
- Перекажіть розмову святого Миколая з інопланетянином.
- Як ти вважаєш, скільки часу тривала описана пригода?
- Знайди у тексті зачин, основну частину і кінцівку. Розкажи, про що в цих частинах тексту розповідається.

- Придумайте продовження казки.

Роз'єднай слова і прочитай вірш Зоряни Живки.

Різдвяна зоря зазирає до хати.

Хай буде на радість цяхата багата!

Коляда — це пісня, яку співають під час Різдвяних свят. Співають її **колядники** — гурт дітей або дорослих.

Колядою також називають винагороду за пісню (колядування).

Народна творчість

* * *

Колядин, колядин,
а я в батька один.
По колінця кожушок,
дайте, дядьку, п'ятачок.
А п'ятак не дорогий,
дайте, тітко, ще й другий.
Зі Святим вечором!

- Яку коляду просять колядувальники?
- Які колядки ти ще знаєш?
- Запитай у своїх батьків, які колядки вони знають.

Різдвяні колядники.
Олександр Перехрест
(8 років),
м. Драбів,
Черкаська область

Щедрівка — це пісня-привітання зі Щедрим вечором.

Народна творчість

* * *

Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я.
Наш господар, як те сонце!
Господиня, як калина!
А діточки, як квіточки!
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

Олена Ревуцька.
Різдвяна пісня

А ти знаєш?

На Щедрий вечір (13 січня) діти ходили щедрувати. А наступного дня вдóсвіта хлопчики ішли посівати людські жйтла зерном жита і пшениці, щоб усі були здоровими і багатими.

Народна творчість

* * *

Читаємо
разом

Сію, вію, посіваю,
з Новім роком вас вітаю!

Читаємо
разом

Сію щедро із долоні
по долівці, по ослóні,
засіваю вашу хату —

Читаємо
разом

будьте радісні й багаті.

Сію густо, перехрєсно —

Читаємо
разом

на добрóbут людям чесним.

Промовляю з кожним кроком:

— З новім щастям! З Новім роком!

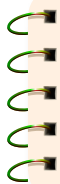

- Навчися весело, заклічно читати колядки, щедрівки та засівальну пісню.
- Вивчи кілька цих давніх святкових пісеньок та віршів. У святкові дні привітай ними своїх рідних, друзів, сусідів.

Я — дослідник

Які колядки, щедрівки, засівальні пісні співають у вашому краї? Створіть колективну збірку цих творів.

Я — дослідниця

Прочитай речення з різною інтонацією і почуттям.

Скоро Новий рік.   Скоро Новий рік?

Скоро Новий рік!

Прочитай правильно

Настеліти, потрусіти, розтопіти, розкрити, обізв́алися, черво́нимо, справля́йте, озирну́лися, озва́вся.

А́вторська казка — це казка, яка має автора. Таку казку ще називають **літерату́рною**.

● Прочитай, хто написав казку «Новий рік».

Зірка Мензатюк

НОВИЙ РІК

Хоч місяці й рідні брати, але вдачу мають різну. Весняні — веселі та працювиті, літні — запальні та гарячі, осінні — тихі й сумовиті. А зимові — лежебóки. Скільки в них того діла: льоду настелити, снігу потрусити, та й по справі. Вони ж похмурі та сердиті. Чи не тому, що нудно без роботи?

Одного разу зимові місяці й кажуть:

— Чого новий рік починається весною та й весною? (Бо тоді ще роки справді лічили з весни).

— За що весняним місяцям стільки честі? — мовлять Грудень, Січень і Лютий. — Ми так не хочемо. Хай іншим теж випадає Новорічне свято!

— Та ми що, ми не проти, — відповіли на це Березень, Квітень і Травень. — У нас і без того роботи та й роботи. Сніги розтопіти, берези розбудити, розкрити тисячі квіток. Хай інші рік починають.

— Тільки не ми! — обізвалися Червень, Липень і Серпень. — Бо й нам ніколи. Ми вишні-черешні черво-нимо, жито-пшеницю жнемо, хлібом весь рік годуємо.

— У нас теж чимало справ, — мовили Вересень, Жовтень і Листопад. — Та й не любимо ми пишних і гучних свят, а бажаємо тиші.

— Лишаєтесь ви, зимові брати, — сказали весняні місяці. — Ви й справляйте Новий рік. Ану, де Грудень?

Озиралися — нема Грудня, не знати куди подався.

— Як нема старшого брата, за цю справу візьмуся я, — зголосився Січень.

Ось так і вийшло, що два зимові місяці рік починають, а їхній старший брат завершує. Зате до свята вони чинять цікаві речі! Замість пташок у них щебечуть щедрівки, а на ялинках з'являються цукерки.

Зголосіться — заявити про своє бажання, згоду щось робити.

- Знайди і прочитай, яку вдачу, на думку автора, мають весняні, літні, осінні й зимові місяці? А якими ти їх уявляєш?
- На яку пору року раніше припадало святкування?
- Чи погодилися весняні місяці, щоб новий рік починався в іншу пору року? Чому літні місяці відмовилися від новорічних свят? Чи погодилися осінні місяці?
- Чому новий рік починається не у грудні?
- Які цікаві речі чинять зимові місяці до новорічних свят?

Дивовіжний, найстарший, одягнений, пустотливих, байдикують, здебільшого, зіркнувши, ужахнулися, наскладаємо, наповнювати.

- Читаючи казку, знайди відповідь на запитання, чому вона так називається.

За Анною Рибалкою

ДИВОВИЖНИЙ СНІГОПАД

На самому вершечку стрімкої гори, зарослої лісом, стоїть хатинка. І живе там велика родина вітрів. Найстарший у ній — Північний Вітер, дідусь із довгою сивою бородою. Одягнений він у теплий кожух, узутий у високі чоботи, що голосно риплять при ході. У дідуся декілька дорослих синів і доньок та двоє пустотливих онуків: близнята Вітерці.

Коли надходить зима, Північний Вітер щоранку приносить у подвір'я величезні мішки, набиті снігом, кладе їх на сани і зринає у повітря на парі своїх летючих коней. Він кружляє над лісами, степами, морями, містами та селами і щедро сипле згори, зі своїх мішків, густий білий сніг.

Не байдикують й інші вітри з великої родини. Лише близнята Вітерці здебільшого сидять удома.

Якось узимку вони бавились на подвір'ї. Нікого з дорослих не було — усі вітри розлетілися у справах. Лише дідові сани з мішком, наповненим снігом, стояли посеред двору.

(**Пофантазуй!** Що було далі?)

— Шкодá, що дідусь сіятиме довко́ла сніг лише завтра! — сказав один із Вітерці́в, зі́ркнувши на сани. — От якби сьогодні, ми у сніжки погралися б!

Чекати Вітерці не любили. Тож розв'язали дідусів мішок, відсипали звідтіля́ трохи снігу і до самого вечора досхочу́ ба́вилися. А зранку визирнули на подвір'я і вжахнулися: мішок, який вони вчора розв'язали і забули зав'язати, був порожнім. Увесь сніг із нього висипався і лежав тепер великими кучугурами.

— Ой лишечко! — скрикнув один із братів. — Дідусь же казав, що сьогодні має бути снігопад над містом. Він мав поїхати до міста з цим мішком. А тепер у ньому зовсім немає снігу... І ми його не позбираємо самі...

— Я придумав! — озвався інший Вітерець. — Нанесемо́ з комори різних смако́ликів, наскладаємо у мішок. Дідусь не зазиратиме всере́дину, він його просто візьме й висипле над містом!

Вітерці заході́лися наповнювати дідів мішок.

А згодом на подвір'я, порипуючи чобітьми, прийшов Північний Вітер. Усівся на санях і швидко помчав. А коли опинився над великим містом, то розв'язав мішок.

Що тут зчинилося! На міську бруківку замість білих холодних сніжинок посипалися цукерки, печиво, родзинки та інші со́лодощі... Навіть яблука пострибали по землі, ніби маленькі м'ячі.

Спершу люди у місті страшенно здивувалися такому незві́чному снігопаду. А потім заході́лися збирати щедрі подарунки.

- Чи можна цей твір назвати казкою? Чому? Хто її автор?
- Чому авторка назвала свій твір «Дивовижний снігопад»?
- Назви персонажів казки.
- Де живе велика родина вітрів? Знайди в казці речення, у яких про це розповідається.
- Хто найстарший у родині вітрів? Прочитай опис його зовнішнього вигляду.
- Що робить узимку Північний Вітер?
- Якими ти уявляєш близнят Вітерців?
- Яка пригода трапилася із близнятами Вітерцями? Із чого все почалося? Чим закінчилося?

Автора віршів називають словом **поёт**.
А авторку — **поетеса**.

Поетеса

Леся Вознюк

ЙШОВ МОРОЗ

Йшов мороз, сердився **дуже**,
що ніхто із ним не **дружить**.
До малят підходив **gratisь**,
а вони — мерщій **ховатисьь**.
— Не тікайте, діти, **прошу**,
я колючий, та **хороший**,
бо для вас морозив **воду**,
щоб зробити гірку з **льоду**.
Працював усеньку **нічку**,
одягав у кригу **річку**.
Ковзани беріть, **санчата**,
будем зимоньку **стрічати!**

- Прочитайте парами виділені у вірші слова. Що ви помітили?

У віршах слова добираються так, щоб кінці рядків звучали однаково або подібно. Це — **рими**. Вони створюють особливу красу звучання поетичних творів.

Рима — це співзвучне закінчення слів у віршованих рядках.

- Прочитай вірш напівголосно.
- Знайди у вірші слова, якими описано дії морозу. Яким ти його уявляєш?
- Відшукай рядки, які треба прочитати із проханням. Прочитай їх.
- Якими словами з вірша можна підписати цей малюнок?
- Прочитай вірш, дотримуючи пауз і потрібної інтонації.

- Розглянь ілюстрацію до вірша. Поміркуй, про що буде вірш.

21

Поет

Анатолій Качан

ЗУСТРІЧ

До нас прийшла зима-чаклунка, |
засклила річку, | як вікно. ||
Намалювала візерунки, |
яких не бачив я давно. ||
А на моєму підвіконні |
вже тиждень, | ніби жартомá, |
горять жар-квіти у вазоні, |
яких не бачила зима. ||
Зима зустрілася із літом, | —
оце так диво! || Навіть кіт |
весь день тинявся біля квітів |
і обережно нюхав цвіт. ||

Кришталева зимонька у срібнім кожушку

73

- Про що розповідає поет?
- Чому він називає зиму **чаклункою**?
- Знайдіть у вірші рими.
- Поміркуйте, чому цю гарну кімнатну квітку, яка цвіте тільки раз на рік, назвали **різдвяником**.
- Чи доводилося тобі спостерігати зимові картини природи, які здавалися казковими? Розкажи про це, використовуючи порівняння.
- Придумайте загадки про зимові явища. Якими словами ви в них описали б сніг? Мороз? Хуртовину?

22

Прочитай правильно

Зеконóмимо, сперечáтися, пострибáв, повнісінький, господарювáти, запропонувáв.

Марія Чумарна

ЯК ЗАЙЧИКИ ЗИМУВАЛИ

Узимку двоє зайчиків забрелі на город. Снігу було небагато — вони потрудилися лапками і вигребли з-під землі декілька морквинок.

— Як добре! Сьогодні ми наїмося досхочу! — сказав перший зайчик.

— Може, не варто з'їдати всю моркву одразу? Давай з'їмо стільки, щоб не бути голодними, а решту зеконóмимо — пізніше пригодиться! — запропонував другий зайчик.

— Не знаю я такого слова — еконóмити! Є морква — їж, нема — шукай чогось іншого поїсти!

Другий зайчик не став сперечатися. Він міцно затис лапками дві морквинок, що залишилися від обіду,

і пострибав до своєї нірки. А перший усе їв та їв, аж нарешті відчув, що живіт у нього повнісінький. Залишився ще шматок моркви — та він уже на неї і дивитися не міг. Узяв та й викинув рештки.

Наступного дня город і ліс замелó снігом. Знялася така хуртовина, що з нірки й носа не висунеш. У другого зайчика — дві морквинки. Він їх потрохи куштує, аби лише не відчувати голоду, — і так перебув у нірці негоду.

А перший з голоду аж занедужав. Коли нарешті можна було вибігти в ліс — у нього не стало сили вилізти з нірки. Добре, що товариш допоміг: збігав на город та притягнув примерзлу капустину.

Зате перший зайчик добре запам'ятав слово «економити»: він зрозумів, що треба навчитися зберігати їжу, поки не здобудеш нової. А хто вміє зберігати — той вміє й господарювати.

- Назви дійових осіб.
- Що зайчики робили на городі? Яка розмова відбулася між ними?

- Чому наступного дня не можна було з нірки носа висунути? Як зайчики перебули негоду?
- Як бережливий зайчик допоміг своєму другу?
- Як у казці пояснюється слово **економити**?
- Що головне хотіла сказати авторка у своєму творі?
- У якій частині казки висловлено її головну думку: у зачині чи кінцівці?

Головна думка твору — це те головне, найважливіше, що хотів (хотіла) сказати автор (авторка) у своєму творі.

Платон Воронько

ГРА У СНІЖКИ

Із доріжки до доріжки
 полетіли влучні сніжки,
 і почався білий бій,
 закрутився у сувій.
 Закрутився, покотився.
 Під горою зупинився.
 Зверху сніг і знизу сніг,
 і ніхто пізнати не міг,
 де чиї стирчали ніжки.
 Ой, весела гра у сніжки!

- Як ти вважаєш, чи подобається дітям грати у сніжки? Які слова з тексту про це говорять?
- Як ви розумієте вислів «**закрутився у сувій**»?
- Прочитай парами слова, які римуються.
- Підготуйся і виразно прочитай вірш. Подумай, яке почуття треба передати під час читання вірша. Де треба пришвидшити, а де — уповільнити темп читання?

Моя родина — це наша славна Україна!

Прочитай швидко слова. У кожному ряду знайди слово, яке повторюється двічі.

матуся	мамуся	мамуня	матуся
татусь	татко	татусь	татунь

Сашко Дерманський

ВІРШИК ДЛЯ МАМИ

Мамо, добре, що ти є, —
ніжне сонечко моє!
Від твоєї теплоти
так і хочеться рости...

Найгарнішу, найдобрішу,
я люблю тебе найбільше!
І коли дорослим стану,
теж любить не перестану!

Бо ріднішої, ніж ти,
в цілім світі не знайти!
Добре, мамо, що ти є, —
тепле сонечко моє!

- З якими почуттями поет розповідає про свою маму? Які слова найбільше їх передають?
- Прочитай вірш із ніжністю й любов'ю.
- Який іще заголовок може мати цей вірш?

ХТО ЦЕ?

Запитайте мене, діти,
хто рідніш мені на світі?
Безперечно, та людина,
яка любить свого сина.
Сильна, мужня, що все знає
і мене всього навчає.
Вміє гарно **майструвати** —
це мій любий рідний ? !

- Про кого цей вірш? З яким почуттям поет розповідає про нього?
- Що розповідає автор про свого тата?
- Дізнайтеся про значення виділених слів. Розкажіть, як ви це робитимете.
- Пригадай, якими пестливими словами називають тебе твої рідні. А як лагідно ти звертаєшся до них?

- Послухайте пісню та перегляньте музичний кліп. Про кого ця пісня? Про кого відеофрагмент, який супроводжував пісню?
- Як ти думаєш, з якою метою поет і композитор створили цей твір?

Я — дослідник

У другу неділю травня відзначаємо одне з головних родинних свят — День матері. Дізнайся, коли в нашій країні святкують День батька.

Я — дослідниця

Упізнай кожну літеру і прочитай слова.

БРАТИК

СЕСТРИЧКА

Прочитай правильно

Будильник, механічний, пухкесенькими.

- Прочитай заголовок вірша. Розглянь ілюстрацію. Як ти вважаєш, про кого чи про що цей вірш?

Гриць Гайовий

БУДИЛЬНИК

У нас будильник є новий —
не механічний, а живий:
із ручками та ніжками,
з пухкесенькими щічками,
з очима, наче гудзики,
і з голосом, як музика...
Новий будильник є у нас,
усіх він будить кожен раз,
а сам такий малесенький...
Але мені з ним весело!
Я тільки з ним і гратимусь,
бо ми — сестричка з братиком!
Новий будильник є у нас,
назвали ми його — Тарас.

- Чи правильним було твоє передбачення щодо змісту вірша?
- Як ти вважаєш, чи любить сестричка братика? Якими ласкавими словами вона його називає?
- Навчися читати вірш із ніжністю та любов'ю.

МАМИ Й ДОНІ

Маю я бабусю, дуже вже стареньку,
а до неї мама каже: «Люба ненько!».
Мене називає донечкою мама,
і бабуся маму кличе отак само!
От і розгадайте: скільки мам у хаті
і чи можна маму донею назвати?

- Як ти відповіси на це запитання?

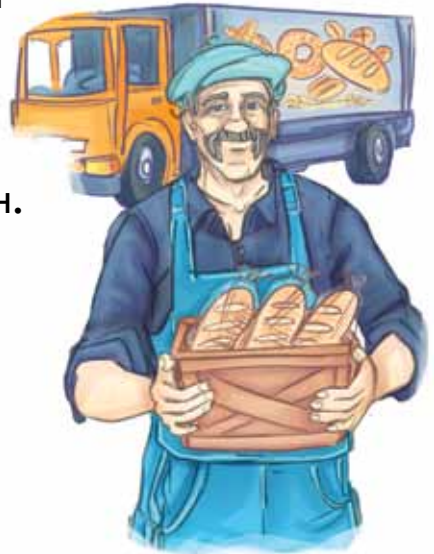
Послухайте пісню і перегляньте відео до неї. Про кого ця пісня? З яким почуттям її виконують? Якими ніжними словами називають бабусю в пісні? Як онуки проводять свій час із бабусею?

За Аркадієм Музичуком

ДІДУСІВ МАРШРУТ

Ще місто спить, а в гаражі
уже гудуть машини,
бо їх чекають вантажі
в усіх кінцях країни.
Між водіїв — дідусь Антон.
Усе мерщій завершив
і свій прудкий автофургон
у рейс виводить першим.
Багато літ маршрут один,
у спеку, дощ, морози, —
дідусь з пекарні в магазин
нам свіжий хліб привозить.

- Про кого розповідається у вірші? Як його звати?
- Що ти дізнався (дізналася) про дідуся?
- Коли дідусь розпочинає свій робочий день? Скажи словами вірша.
- Як довго дідусь працює водієм? Прочитай, як про це сказано у вірші.

Прочитай правильно

Схóдить, яблунéві, смерéкові, підросту́, кра́пелька, серде́нька.

Наталя Рибальська

ДОБРИЙ ДЕНЬ, МАТУСЮ УКРАЇНО!

Добрий день, матусю Україно!
 Сходить сонце радості й добра.
 Україно, я — твоя дитина,
 крапелька великого Дніпра.
 Україно моя, золоті твої поля,
 ніжна пісня солов'я.
 Яблунéві сади і смерéкові ліси,
 рідна матінка Земля.
 Не дивись, що я така маленька,
 час мине — я швидко підросту.
 І усю любов свого серденька
 я тобі в дарунок принесу.

- Якими словами авторка передає свої почуття, свою любов до України, до її природи?
- Поміркуй, із якою інтонацією слід читати цей вірш, щоб передати почуття любові до рідної країни.
- Навчися виразно читати вірш.

Моя родина — це наша славна Україна!

81

До вірша Наталі Рибальської композитор Микола Ведмедеря написав музику. Перегляньте відео і послухайте музику.

- Підготуйтеся і проспівайте вірш під музику. Передайте у співі свою любов до рідного краю.

Які слова — назви чисел «заховалися» у прочитаних словах?

РОДИНА   ВІДВАГА   ТРИЗУБ   МІСТО

Наталка Поклад

ПРАПОР

Прапор — це державний символ, він є в кожній державі; це для всіх — ознака сили, це для всіх — ознака слави.

Синьо-жовтий прапор маєм: синє — небо, жовте — жито; прапор свій оберігаєм, він — святиня, знають діти.

Прапор свій здіймаєм гордо, ми з ним дужі і єдині, ми навіки є — народом, українським, в Україні.

- Які кольори дібрано для нашого прапора? Що, на твою думку, символізує блакитний колір? А жовтий? Як про це сказано у вірші?
- Підготуйся і прочитай вірш із почуттям гордості за нашу країну.

- Вира́зно прочитай вірш своїм близьким. Запитай, що вони побажали б тобі для кращого прочитання твору. Урахуй їхні побажання.

А ти знаєш?

23 серпня в Україні відзначають День Державного Прапора.

Роз'єднай слова і прочитай прислів'я.

БЕЗВЕРБИКАЛИНИНЕМАУКРАЇНИ.

Прочитай правильно

Вбра́тися, пла́хту, прикра́сити, відобра́женням, стрічка́ми, задивля́ючись, усміха́ючись, перетворі́лися, торка́ючись.

- А чи знаєш ти, чому верба завжди біля води росте? Прочитай народну оповідь про це.

Народна творчість

ЯК ОКСАНА ВЕРБОЮ СТАЛА

Колись давно в одному селі жила вродлива дівчина Оксана. Дуже любила вона вбратися у вишивану сорочку, плахту, взути на ноги червоні чобітки, надіти на шию намисто, прикрасити волосся стрічками. І так гарно вбрана ходила дівчина на

Плахта — жіночий одяг, схожий на спідницю.

Плесо — спокійна, чиста водна гладінь.

річку — помилувáтися своїм відобра́женням у її гладкому плéсі. Могла годинами так сидіти, задивляючись на свою вроду та усміхаючись сама до себе.

Клі́кали Оксану дівчата водити хороводи, а вона лише плечима знизувала. Мати просила доньку допомогти — води із криниці принести, на городі попоратися. Та у відповідь завжди чула: «Ой, не зараз, мамо...»

Одного вечора, коли дівчина, як зазвичай, стояла на б́ерезі, з води визирнув Водяник. Побачив він красуню та й завмер, зачарований її вродою. Саме у цей час нагóдилася Оксанчина матуся й поклікала дівчину додому. А та у відповідь:

— Не хочу йти до хати! Немила вона мені! Я б так усе життя стояла край води, милуючись своєю вродою!

Почувши таке бажання Оксани, Водяник умиць виконав його. І тут ніжки дівчини перетворилися на коріння, яке міцно трималося за берег, і вже

не могла красуня зрушити з місця. Гнучкий дівочий стан став тонкім вербовим стовбуром, руки перетворилися на гілля, а довге кучеряве волосся — на тонесенькі гілочки, що схилялися до самої води, торкаючись свого відображення в ній. Саме так, як мріяла Оксана.

А Водяник, плésнувши по воді хвостом, опустився, задоволений, на самісіньке дно. Тепер красуня-верба завжди буде перед його очима.

- Про що розповідається у творі?
- Чому дівчина багато часу проводила біля річки?
- Як Оксана ставилася до своєї мами? А до пóдружок?
- Чи може бути немилою рідна домівка?
- Чи добре весь час милуватися своєю вродою?
- Знайди і прочитай, у що полюбляла вбиратися Оксана.
- Прочитай уривок твору, до якого вміщено малюнок.

А ти знаєш?

Верба — один із народних символів України. Наш народ вірив, що сонце п'є воду з вербових листочків, і саме тому вони такі схожі на сонячні промінці.

- ● На що тобі здаються схожими верба, її листя, гілочки, пухнасті котики?

Оповідання — це невеликий твір.

В оповіданні автор (авторка) розповідає (оповідає) про різні події в житті людей чи тварин, про їхні вчинки. Речення в оповіданні не римуються.

Автора оповідання, літературної казки називають **письмёнником**, а авторку — **письмённицею**.

Прочитай правильно

Солом'яному, барвістій, неподалік, відкотівся, прямцём, мешкаєш, європеєць, розташована, Австралії, вістрибцем.

Анатолій Григорук

ДИВОВИЖНІ ІМЕНА

Якось сидів я в парку на лаві. Поряд зі мною читав газету старенький дідусь у солом'яному брилі і барвистій вишиванці. А неподалік грався м'ячиком маленький хлопчик. Підкинув хлопчик м'ячика. Ударився той об стовбур дерева й відкотівся прямцём дідусеві до ніг. Підняв дідусь м'ячика і чекає, що далі буде.

Підійшов хлопчик до нашої лави, став за два кроки і теж чекає, щоб йому м'ячика віддали.

- Ти хто? — запитав дідусь.
  - Петрик, — баском відказав хлопчик.
  - І прізвище своє знаєш?
  - Знаю. Козаченко.
  - А ще ти хто?
- Хлопчик мовчав.
- У якому місті ти мешкаєш?
  - У Києві.

— Отже, ти не тільки Петрик Козаченко, — усміхнувся дідусь, — а й киянин. Крім того, ти — українець, бо народився в Україні й належиш до українського роду. А ще ти — європеєць. Адже наша країна розташована не в Африці, не в Америці, не в Австралії, а в Європі. І нарешті, ти землянин,

бо живеш на планеті Земля. Он хто ти, Петрику Козаченку!

Дідусь простяг хлопчикові м'ячика. Той ухопив його обіруч і вістрибцем побіг розказувати мамі, що сиділа на сусідній лаві, скільки, виявляється, у нього цікавих, просто дивовижних імен.

- Від чийого імені ведеться розповідь у творі?
- Скільки дійових осіб в оповіданні? Назви їх.
- Де відбувалися події, описані в оповіданні?
- Що робив хлопчик у парку? З ким він там був?
- Що робив дідусь? У що він був убраний?
- Про що дізнався Петрик від дідуся?

- ● Розкажи про себе: хто ти? Використай слова дідуся, які він сказав Петрикові Козаченку.

27

Володимир Верховень

УКРАЇНСЬКА МОВА

Наче квітонька барвиста,
українська мова,
ніжна, мила, урочіста,
справді калинова!

Я плекатиму щоднини
квітоньку чудову,
бо в родині всі ми любимо
українську мову!

Плекати — шанувати, поважати, дбати про щось, зберігати.

Моя родина — це наша славна Україна!

87

- Чи любить автор рідну мову? Чому ти так вважаєш?
- Які особливі слова-ознаки добирає поет, щоб передати своє ставлення до рідної мови? Із чим він її порівнює?
- **Обговоріть**, що означає любити свою мову. Що означає берегти рідну мову?
- Вивчи вірш напам'ять. Проведіть конкурс на кращих читців вірша.

28

Прочитай правильно

Усвідомлюючи, опустівши, верховодою, бінóкль, розсúдливих, хвалькуватість.

За Анатолієм Григоруком

МУДРА МОВА

Коли хлопчики гралися в піратів, Тарасик, сам не усвідомлюючи, як це сталося, похвалився:

— А в мене справжній морський бінóкль є.

— Ой, завтра принеси! — залунало з усіх боків.

Тарасик не знав, що відповісти, бо ніякого бінóкля в нього не було. Тому, опустивши очі, тихо промовив:

— Та... не знаю...

— Ні, ти пообіцяй! — наполог Миколка, що **був у їхньому гурті верховодою**. Тарасикові **не вистачило духу зізнатися**, що все це він вигадав. Тому нетвердо сказав:

— Гаразд, обіцяю.

— Ну дивись! — вигукнув Миколка. — Слово не горобець...

(**Пофантазуй!** Що було далі?)

Прийшов Тарасик додому засмучений і питає в бабусі:

— А що це означає: «слово не горобець»?

— Це, — каже бабуся, — така приказка є: «Слово не горобець, вилетить — не піймаєш». І означає це що, перш ніж щось сказати, гарненько подумай, бо потім можеш ой як пожалкувати. — Бабуся помовчала, а тоді повела далі:

— Мудрих при́казок люди за віки придумали б́езліч. Зокрема, й про нашу рідну мову. Про те, як шанувати слово, не розкида́тися ним. Ось зачекай-но, я хоч кілька з них пригадаю. Про базі́к, лепету́х, торохті́їв з о́судом кажуть: «Довгим язиком тільки полумиски лизати». Або: «Слово не полóва, язик не помелó». Тим часом людей розсудливих, стриманих сприймають із повагою: «Хто мовчить, той двох навчить». Дуже цінується привітне, гречне слово. А про зле **спадáють на думку** такі приказки: «Гостре словечко коле сердечко», «Шабля ранить голову, а слово — душу»... Як бачиш, Тарасику, наша мова дуже мудра. Нею слід пишатися, берегти її і старанно вивчати...

Тарасик уважно слухав, та неспокій не полишав його, і коли бабуся змовкла, він спитав:

— А що я хлопцям скажу? Ну, про бінокль?

— Я вважаю, що мужня, чесна людина мусить зізнатися, що через свою хвалькуватість сказала неправду. І, звісно, вибачитися перед товаришами. Це, хлопче, буде тобі наука, бо, як кажуть, брехнею весь світ перейдеш, та назад не вернешся.

- Хто головний персонаж оповідання? Який випадок із життя хлопчика описано у творі?
- Як ти думаєш, скільки років Тарасику? Яким він зображений на малюнку?
- У якій послідовності розгорталися події в оповіданні?
- У зв'язку з чим відбулася розмова між Тарасиком і бабусяю?
- Поясни значення виділених висловів.
- Знайдіть в оповіданні прислів'я і прочитайте їх. Поясніть, як ви їх зрозуміли.
- У якій частині оповідання висловлено головну думку?
- Поставте одне одному запитання за прочитаним твором.

Прочитай правильно

Стурбóвано, забідкалась, витьо́хкують.

на-при-зво-ля-ще ..... ► напризволяще

го-роб-це-по-діб-них ..... ► горобцеподібних

Всеволод Нестайко

ТЬОХІВАНКО, ТЬОХАНДРІЙКО І ЦВІРІНЬКО

Було це навесні. Солов'їха Тьохмаруся сиділа у гнізді на яечках. Коли це прилетів її чоловік соловейко Тьохвасиль і стурбовано сказав:

— Ти, будь ласка, не хвилюйся, але в наших сусідів Горобейченків біда. Мабуть, напав на них якийсь хижацю́ра... Зникли вони. Одне тільки яєчко у гнізді напризволя́ще лишилося.

— Ох-тьох-тьох! Ох-тьох-тьох! — забідкалась солов'їха. — Ну що ж, давай те яєчко сюди. Я його теж висиджу...

Так у родині Соловейченків, крім рідних синів Тьохіванка та Тьохандрійка, з'явився синочок-приймак Цвірінько.

Підросли хлопці, почали вчитися говорити. Хлоп'ята-солов'ята солов'їною мовою витьохкують, а Цвірінько по-горобиному чеше.

Сміються солов'ята, кепкують:

— Ех ти! Цвірінькало нещасне! Ану, скажи «тьох»!

— Цвійох!

— Ха-ха-тьох! Ха-ха-тьох! — заливаються солов'ята.

— Наша мова, диви, яка гарна! Співу́ча! А твоя — цвірка-говірка якась!

Почула це мати солов'їха та як гримне на хлоп'ят-солов'ят:

— Ох ви безсовісні! Він же ваш братик! Та й щоб ви знали — ми, солов'ї, теж із роду горобиних, горобце-подібних! Розумієте?

— Го-ро-би-них?! — роззявив дзьобика Тьохіванко. — Тю!

— Го-роб-це-по-діб-них?! — роззявив дзьобика Тьохандрійко. — Тю-у!

— От вам і «тю»!.. Хто іншу мову зневажає, той і свою не поважає! Кожна мова пречудова, бо для когось вона — рідна мова!

- Назви всіх дійових осіб одним словом.
- Який випадок описано у творі? Як усе почалося? Чим закінчилося?
- Прочитай ту частину тексту, у якій розповідається про появу Цвірінька в родині Соловейченків.
- У яких рядках твору висловлено його головну думку?
- Які думки і почуття викликає в тебе прочитане?
- **Обговоріть!** Для чого люди вивчають мови інших народів?
- Підготуйтеся і прочитайте казку в особах.
- **Поміркуйте!** Чим казка відрізняється від оповідання?

За Лідією Повх

УКРАЇНА

В Грушевому — груші,
груші запахуці!

В Яблунівці — яблука,
яблука смачнучі!

У Вишневім — вишні,
чорні, аж солодкі.

У Сливовцях — сливи:
алича́, ренкло́ди.

А в горах, у Світлому,
небеса і птах.

Така Українонька —
в сонці і в садах.

І вертають зда́леку,
з моря журавлі,

бо немає кращої
на Землі землі!

Алича́, ренкло́д — сорти слив.

- Про які на́зви сіл ви прочитали у вірші? Чому їх так названо?

Я — дослідник

Довідайся, звідки походить назва твого населеного пункту. Чи змінювалася вона із плином часу? Які цікаві історії пов'язані із твоїм рідним краєм?

Я — дослідниця

Зустрічаймо весноньку!

Прочитай правильно

31

Протáлини, прова́люєшся, підніма́ється, посвітлі́шало, простóрішим, пожва́влення.

За Алевтиною Волковою

ВЕСНА СВІТЛА

Ще лежить надвóрі сніг, у зátинку — зима, а на о́сónні — калюжі й перші проталини. Сніг під ногами вже м'який: станеш на нього — зразу ж провалюєшся. Уночі ще мороз, а вдень сліпуче світить сонце. Удалині́ сніг здається зовсім синім, а повітря свіже, і пахне незвично. Навколо так світло і якоесь по-новому радісно!

Сонячне проміння лагідно гріє руки й обличчя. Воно таке золотисте! З кожним днем сонечко все вище й вище піднімається над землею, усміхається людям. Посвітлішало небо, стало воно тепер голубішим, просторішим. Від тепла сніг починає скрізь танути. На полях з'являються вже не тільки протáлини, а й суцільні чорні смуги землі. Лише в лісі, між деревами, куди ще не заглянуло сонечко, лежить сніг.

Зустрічаймо весноньку!

93

Ще кілька днів — і загомонять веселі струмочки. Утворяться вони від талого снігу. І все це — струмки і проталини, перші купчасті хмари, радісне пожвавлення у природі — і є ранньою весною. Весною світла, її початком.

● Чи є в тексті слова, значення яких вам незрозуміле? **Обговоріть**, що вони означають. Якщо виникнуть труднощі, зверніться до словника.

● Який період весни описує авторка? Про які зміни у природі вона розповідає? Що вказує на те, що це рання весна?

● Де раніше тане сніг? Чому? Як про це сказано в тексті?

● У скількох реченнях ужито слово **сніг**? Прочитай їх.

● Знайдіть і прочитайте речення, у яких є такі слова: **сонце, повітря, сонячне проміння, небо, поля, ліс, струмочки.**

● Переглянь відео. Склади за ним розповідь про весну, її прикмети, красу. Придумай назву до свого твору.

Послухай і пригадай, як називають такі віршики чи пісеньки.

Прочитай правильно

32

Струмóк, весняночку, прокида́йтесь, поверта́йтесь.

Леся Вознюк

ВЕСНЯНИЙ СТРУМОК

Із горбочка на долину
гомінкий струмок помчав.
І пташіні, й комашіні
він весняночку співав:

94

Зустрічаймо весноньку!

— Прокидайтесь, квіти, трави,
вже втекли морози злі.
На замріяні галяви
повертайтеся, солов'ї.
Ми чекаєм вас, лелеки,
виглядаєм, журавлі.
Прилетіть з країв далеких
із весною на крилі.

- Прочитай вірш мовчки. Поміркуй, чи схожий він на закличку.
- Звідки біг струмочок? Для кого він співав веснянку? Відповідай словами вірша.
- До кого струмочок звертався у веснянці? Що просив?
- З яким почуттям треба читати цей вірш?

● Придумай власну закличку до пташок.

Пограйтесь у гру «**Запитую — відповідай**». Один (одна) читає запитання, інший (інша) — відповідь. З більшою силою голосу читайте виділені слова.

— **До нас** завітала весна? — До нас завітала **весна**?
— **До нас** завітала весна. — До нас завітала **весна**.
— До нас **завітала** весна?
— До нас **завітала** весна.

Діалог — це розмова двох або кількох осіб.

Вірш, який ти зараз прочитаєш, написано у формі діалогу: один із персонажів твору запитує, а другий — відповідає.

Зустрічаймо весноньку!

95

ВЕСНА

- Що з весною **настає**?
- Сніг у полі **розтає**.
- А **чому** то так буває?
- **Сонце** його пригріває.
- Що ж **синіє** на землі?
- Ніжні **прóліски** малі.
- А що **пнеться** з-під листа?
- То **травичка** вироста.
- А над полем **що** бринить?
- Любий **жайворон** дзвенить.

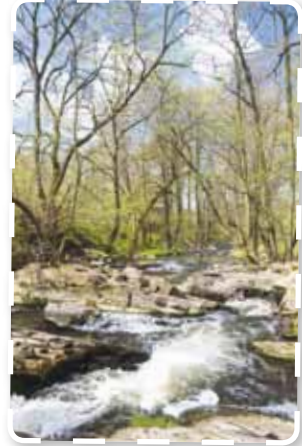
- Про що хоче дізнатися дитина? Чи можна сказати, що вона допитлива?
- Хто їй відповідає?
- Скільки у вірші речень? Які вони за метою висловлювання? Навчися виразно читати кожне речення. Із більшою силою голосу читай виділені слова.
- Підготуйтеся і прочитайте вірш в особах. Чиї слова потрібно читати із питальною інтонацією? А чиї — спокійно, як пояснення?
- Придумайте кілька запитань, якими можна продовжити цей вірш.

СТРУМОК

— Ти куди біжиш, | струмок? ||
 — Через поле у ярк. ||
 — І зупинишся в ярку? ||
 — Ні, | звідтіль | — в Десну-ріку! ||
 — А з Десни-ріки куди? ||
 — До Дніпрової води. ||
 Попливу Дніпром у море, |
 в море Чорне, | неозоре. ||

- Хто міг розмовляти зі струмком?
- Скільки у вірші речень? Які вони за метою висловлювання? З якою інтонацією потрібно читати ці речення?
- Підготуйтеся і прочитайте вірш-діалог, дотримуючи пауз і потрібної інтонації.

Андрій М'ястківський

ПРОЛІСОК

— Проліску, проліску, де ти узявся?
 — З-під снігу.
 — Нащо так рано на світ показався?
 — Дітям на втіху.
 — Проліску, проліску, холод надвóрі.
 — Не горе.
 — Вітер холодний гілля нагина.
 — Я не боюся, бо завтра весна.

- Хто міг розмовляти із проліском?
- Скільки у вірші речень? Які вони за метою висловлювання? Яких речень більше?
- Підготуйтеся і прочитайте вірш-діалог. Дотримуйтеся розділових знаків.

- Добери до слів **проліски** слова — назви ознак (прикметники), за допомогою яких можна розповісти про ці чудові квіти. Поцікався, у кого в класі вийшов найдовший ланцюжок таких слів.
- Із чим можна порівняти пролісок?
- Чи можна ці квіти назвати **ніжними, тендітними, стрункими? А сміливими?**

Я — дослідник

Дізнайся, які весняні первоцвіти ростуть у лісах твоєї місцевості. Намалюй їх і підпиши.

Я — дослідниця

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Леся була щедро обдарована від природи. Крім поетичних здібностей, вона мала таланти до вивчення мов і музики.

Леся почала писати вірші, коли їй було лише 9 років. А першу збірку віршів видала у 13 років.

Для дітей Леся написала багато віршів, пісень, казок. А крім того, роками з любов'ю збирала українські народні пісні.

ПІСЕНЬКА ВЕСНЯНОЇ ВОДИ

З гір на долину
біжу, стрибаю, рину!
Місточки збиваю,
всі гребельки зриваю,

всі гатки, всі запруди,
що загатили люди, —
бо весняна вода,
як воля, молода!

- Яку пору року описала Леся Українка у вірші?
- Якими словами поетеса змалює весняну воду?
- **Поміркуйте**, у якому темпі, з якою інтонацією і силою голосу потрібно прочитати вірш. Які слова варто виділити голосом під час читання?

Я — дослідник

Дізнайся, які ще твори для дітей написала Леся Українка. Знайди твори поетеси в бібліотеці. Підготуйся і прочитай у класі один із її віршів.

Я — дослідниця

Прочитай правильно

35

Струнка́, пля́мочками, спра́вжня, поза́здрила, наспі́ваючи, пухна́стеньке, симпаті́чне.

Надія Кур'ян

КОТИКИ

Одного разу сіренький пухна́стий котик покохав сусідську кицьку. Та й хто б її не покохав? Струнка, чорно-біла, з рудими плямочками, зеленоо́чка, з маленькими вушками й гарненьким ротиком: не кицька, а справжня красу́ня.

Котик той був дуже вчений, читав багато книжо́к і з них дові́дався, що для коханої потрібно співати пісень під гітару й дарувати квіти. Гітари він не мав, але не журився, адже вмів так голосно співати, що будь-яка гітара позаздрила б.

От із квітами було гірше. І треба ж було котикові зустріти кицьку на початку березня, коли ще довко́ла сніг лежав і ніде не було жодної квітки! Три доби

Зустрічаймо весноньку!

99

мурчик думав, що йому робити. Врешті вирішив, що щаслива пригода допоможе йому, й почав ходити по гілках різних дерев, наспівуючи:

Дубе, дубе, дубе,
скубни мене за чуба.
Дай квіточку-зоряніцю,
щоб привітати кицю!

Але могутній дуб міцно спав і не почув його прохання. Тоді котик звернувся до ялинки:

Ялиночко, ялинко,
я дам тобі сніжинку,
ще й снігову спідницю —
дай квіточку для киці!

Тільки ялинка не могла зацвісти і лише стомлено мовчала.

Отак ходив, ходив мурчик і нарешті заліз на вербу, ступаючи обережно по її гілочках і наспівуючи:

Ой, вербічко-сестричко,
вродливе твоє личко.

Дай квіточку маленьку,
таку, як я, сіреньку.
Пухку, як паляніця,
щоб привітати кицю!

І так він розчу́лив вербичку, що сталося диво: де тільки не ступне котик лапкою, там з'являється щось маленьке, сіреньке, пухнастеньке: квіточка — не квіточка, гілочка — не гілочка, бру́нечка — не брунечка, але щось живе й дуже-дуже симпатичне. Зрадів котик, заспівав на весь голос і поніс своїй киці дарунок.

Відтоді люди щороку дарують одне́ одному пухнасті вербові гілочкі і називають їх лагідно: котики.

- Про яких котиків розповідається в казці?
- Знайди і прочитай опис кицьки.
- Коли котик зустрів кицьку? Знайди і прочитай речення, у якому про це розповідається.
- Як котик хотів привітати кицьку? Які труднощі в нього виникли?
- У кого котик просив квітів? Які пісеньки він наспівував? Прочитай або проспівай їх.
- Чому квіти верби називають котиками?
- Якими словами починається зачин казки? А кінцівка?

- ● **Пофантазуй!** Що було далі? Чи сподобалися киці квіти?
- ● Намалюй ілюстрацію до казки. Поміркуй, що ти намалюєш: вербові котики, котика чи портрет кицьки за її описом.

Я — дослідник

Коли люди щороку дарують одне́ одному вербові гілочки? Для чого вони так роблять?

Я — дослідниця

Зустрічаймо весноньку!

101

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Тарас Григорович Шевченко — народний поет і художник, гордість України. Він любив свою Батьківщину, уславив її на весь світ. У своїх віршах Тарас Григорович розповідав про красу рідної землі, на картинах зображував мальовничу природу України.

* * *

Встала весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила.
І на полі жайворонки,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічають.

- Які картини природи описано у вірші?
- Які слова з вірша допомагають уявити весну як живу істоту?
- У якому темпі, з яким почуттям краще прочитати вірш?
- Підготуйся і прочитай виразно вірш. Пам'ятай про паузи.
- Вивчи вірш напам'ять.

Я — дослідник

Знайди в бібліотеці твори поета і підготуйся прочитати у класі вірш, який тобі найбільше сподобався.

Я — дослідниця

Прочитай. Визнач, скількома буквами різняться слова.

паска — ласка   страви — справи
запашні — затишні   нести — везти

Ніна Куфко

СВЯТО ПАСХИ НЕДАЛЕЧКО

Свято Пáсхи недалечко,
люди звíчай бережуть, —
розмальовують яєчка,
пишні пасочкі печуть.
Святкування йде віками, —
це такі чудові дні:
в гості йти, під рушниками
страви нести запашні,
доброзíчливо, з любов'ю
мати щирі почуття,
людям зíчити здоров'я
і щасливого життя...

Юрій Мацик.
Світле свято

Пáсха — Великдень.
Зíчити — бажати.

- Про який звичай розповідається у вірші?
- З яким почуттям у це свято люди ходять у гості? Що бажають одне́ одному?
- Розглянь картину Юрія Мацика. Яке свято зобразив художник? Який настрій картини? У чому він відчувається?
- **Послухайте казку. Розкажіть, як з'явилася писанка. Кому її подарували курчатка?**

Зустрічаймо весноньку!

103

Прочитай правильно

37

Надвечірній, пробіжимо́ся, віхопився, гайну́в.

Євген Гуцало

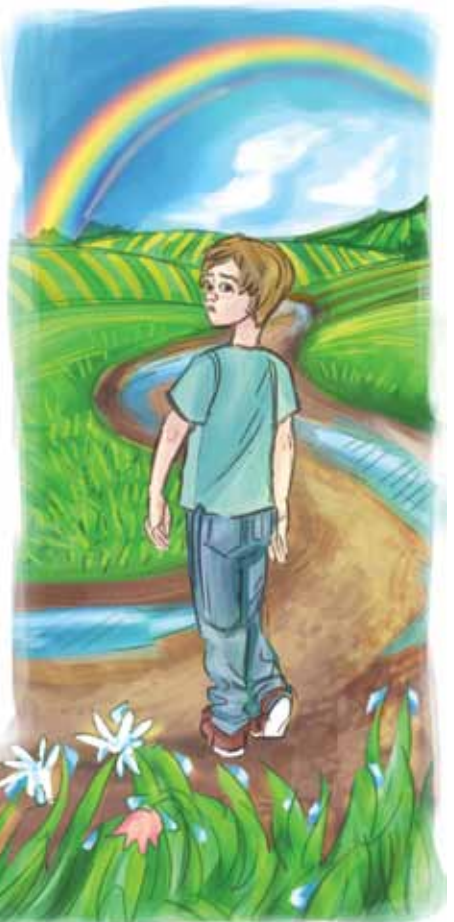
ПІД ВЕСЕЛКОЮ

Минув надвечірній дощ, і над луками звелася барвиста веселка.

— Ось, Васильку, — сказала мама, хто пройде під тією веселкою — все життя буде щасливий.

Віхопився Василько із двору — та й гайну́в стежкою на луки зелені. Уже скоро, здається, під самою веселкою пробіжить. І спинився раптом. **Став як уко́паний.** Повернувся — і назад у село **щоду́ху летить.** Бо як же він за своїх друзів позабував?

— Петрику! — покликав Василько свого сусіда. — Давай пробіжимо́ся під веселкою. Мама сказала, що від того щасливі все життя будемо.

— Давай, — згодився Петрусь. — Але ж треба й Лесю гукнути. Хай і вона пробіжить.

Покликали і Лесю. Потім іще до гурту взяли кількох хлопчиків та дівчаток. Зібралися нарешті бігти під веселкою, глянули — а її вже нема.

— Не журіться, діти, — сказала Василькова мама. — Завтра чи позавтра зведеться інша веселка, тоді й пробіжитесь під нею.

А сама раділа, що син не забув за своїх друзів.

- Коли відбувалася описана подія? Що про це свідчить? Як довго вона тривала?
- Хто головний герой оповідання? Куди він так поспішав? Чому він повернувся в село?
- Поясни значення виділених висловів.
- Які речення підтверджують, що діти були дружними?
- Чи є у тебе такий друг (пóдруга)? Яку рису його (її) характеру ти цінуєш найбільше?
- Підготуйся і стисло розкажи прочитаний твір.

 ● **Обговоріть** тему «Яким я уявляю справжнього друга, справжню пóдругу».

Дружба та братство — найбільше багатство.

Я — дослідник

Знайди в різних джерелах прислів'я про друзів, дружбу.

Я — дослідниця

Прочитай правильно

38

Шкодувáли, незчу́лися, несподівано, розбі́глися, насупившись, почервоні́вши.

ПРО МИХАСЯ ТА ЛЮКА СКАЙВÓКЕРА

Михась і Дмитрик дружили з першого класу. На кожній перерві вони разом гралися. Хлопчики приносили з дому леґо-фігурки, машинки, космічні кораблі, розбирали, складали з деталей щось нове. Шкодува́ли тільки, що перерви надто короткі.

Одного дня Дмитрик приніс до школи нових леґо-чоловічків — йому подарували набір «Зоряні війни» на день народження. Там були і Люк Скайвóкер, і Дарт Вейдер. Михась теж захопив із собою своїх джедаїв. Усю велику перерву друзі рятували галактику. Так захопилися, що незчу́лися, як минув час. Дзвінок на урок пролунав зóвсім несподівано, тож Дмитрик і Михась швидко повкидали чоловічків до рюкзаків і розбіглися.

Лише вдома Михась виявив, що випадково захопив Дмитрикового Люка Скайвокера. Ой, як же він

Люк Скайвóкер, Дарт Вейдер — герої кінофільму «Зоряні війни».

Джедаї — герої, які наділені особливими здібностями та борються із силами зла.

Світловий меч — надпотужна зброя джедаїв.

подобався хлопцеві! У нього були біляве волосся, чорний плащ та світловий меч! Михасеві давно хотілося мати такого. І він вирішив, що пограється з фігуркою Люка кілька днів, а потім обов'язково поверне другові.

Наступного дня після першого ж уроку Дмитрик підійшов до Михася:

— Ти не бачив мого Люка Скайвокера? Ми гралися ним учора.

Михасеві стало дуже соромно, що залишив іграшку собі. Насупившись, він відказав:

— Звідкіля мені знати, де твій чоловічок? Треба краще пильнувати свої іграшки.

Почервонівши, Дмитрик мовчки відійшов від Михася. Більше того дня вони не розмовляли.

Удома Михась відразу взявся за леґо. Але дивна річ — чудова фігурка Люка Скайвокера його більше не тішила.

- ● Чи є у тексті слова, значення яких вам незрозумілі? **Обговоріть**, що вони означають.
- Від чийого імені ведеться розповідь у творі?
- Як хлопчики проводили час на перерві? Які речення підтверджують, що вони були дуже захоплені грою?
- Чому Михася більше не тішила фігурка Люка Скайвокера?
- Як ти вважаєш, чи поверне Михась іграшку Дмитрикові?
- ● **Обговоріть!** Як потрібно було вчинити Михасеві, щоб не обманювати друга і водночас мати можливість погратися іграшкою довше?
- ● До якої частини тексту малюнок? Якими зобразив художник Михася і Дмитрика? Якими ти їх уявляв (уявляла)?

Роз'єднай слова і прочитай словосполучення.

золотіруки

золотеволося

золотаосінь

золотийперстень

З уроків української мови ти вже знаєш, що слова можуть уживатися **у прямому і в переносному значеннях**.

У якому значенні вжито ці слова? Поясни їхні значення.

Прочитай правильно

Золотода́р, мерщій, найста́рша, коштóвні, придба́ли, роздивля́ється, пригорну́ла.

- **Прочитай заголовок. Як ти думаєш, про що буде цей твір?**

Зірка Мензатюк

ЗОЛОТЕ СЕРЦЕ

Жив собі цар Золотода́р і мав він трьох до́чок. Покликав їх до себе і дав кожній по три золоті монети:

— Купіть собі, що бажаєте.

Зраділи царівни і мерщій побігли в місто. Найста́рша царівна купила чудові пе́рсні і натягла собі на пальці. Середу́льша царівна купила коштóвні су́кні, вишиті золотом. А найменша царівна не знала, що вибрати. Іде містом, роздивля́ється, аж назустріч — **заплакана** жінка.

— Чого ви, тітонько, плачете? — спитала царівна.

— Як же мені не плакати, коли моя хата згоріла?

— То візьміть ці дві монети. За них нову збудуєте.

Пішла царівна далі, бачить — малі діти **плачуть**.

— Чого ви, дітоньки, плачете?

— Як же нам не плакати, коли мама захворіла?

— Нате вам монету, купіть ліки, мама й одужає.

Тоді зустріла босу сиріточку, **сумну-пресумну**.
Вже не мала що їй дати, то **ласкаво** пригорнула, погладила по голівці — сиріточка й **засміялася**.

Вернулася найменша царівна до палацу, нічого не купивши. А цареві цікаво, що його дочки придбали. Послав він слуг стежити.

— У найстаршої царівни — золоті персні, — сказали цареві слуги.

— У середульшої царівни — золоті сукні.

— А в найменшої царівни — золоте серце!

- Які риси характеру виявила найменша царівна?
- Яку важливу думку хотіла донести читачам авторка казки?
- Об'єднайтеся у дві групи і виконайте завдання.

1 група. Прочитайте речення, у яких слово **золотий** ужито у прямому значенні.

2 група. Прочитайте речення, у яких слово **золотий** ужито в переносному значенні.

- Підготуйся до виразного читання казки. Яку інтонацію підказують виділені слова та розділові знаки в кінці речень?

Прочитай правильно

39

Несподівано, здивувалася, приземлілося, схви-
льовано, познайомитись, інопланетянами.

НЛО — невизначений (невпізнаний) літальний об'єкт.

НЛО

Катруся сиділа біля люстёрка і заплітала косички. Несподівано до кімнати вбіг захékаний братик Тарас і **голосно вігукнув**:

— У нашому дворі НЛО приземлілося!

— Яке ще НЛО? — **здивувалася** дівчинка. — Знову щось вигадав?

— Ходімо швиденько, поки не полетіло, — **схвильовано** промовив Тарасик.

Вийшли з кімнати, і Катруся побачила серед двору велику пластикову миску, перевернуту догори дном.

— Оце твоє НЛО? — **засміялася** дівчинка.

Та раптом миска рушила з місця і поволі стала сунутись прямісінько на них. Від здивування Катруся аж завмерла. Чудеса... Тарасик примружив очі:

— Ну все. Зараз лáзерним променем перетворить на якесь чудовисько або із собою забере...

Першою отямилася Катруся. Вона підбігла до миски, перевернула її і побачила... кота. Дівчинка весело **розсміялась**.

А Тарасик **засмутився**. Він так мріє полетіти в космос, відкрити нову планету, познайомитися з інопланетянами...

- Про яку подію йдеться в оповіданні? Де вона відбувалася?
- Назві персонажів оповідання. Розкажи, яким ти уявляєш Тарасика. А Катрусю?

- Що, на твою думку, відчували Тарасик і Катруся, коли побачили миску, яка рухалася?
- Прочитайте оповідання в особах. Читаючи оповідання, передайте голосом почуття та емоції персонажів твору.
- Розкажіть цікаві історії, які траплялися з вами.

Прочитай правильно

Відпочива́ли, здивува́лась, врахо́вується, усміха́ючись, простягну́ла.

Леонід Нечаєв

ПРО ЖОВТІ ГРУШКИ ТА ЧЕРВОНІ ВУШКА

Бабуся з ону́кою Оксанкою відпочива́ли на дачі. Бабуся сиділа на вера́нді у кріслі та в'язала, а внучка заплітала коси і **пáлко розповідала**:

— Бабусю, якби ти знала, яка Оленка жа́дібна — нічого мені не дає!

— Невже? — **здивувалася** бабуся. — Адже вона давала тобі кататися на своєму велосипеді...

— Ой, бабусю, це не врахо́вується. Один раз дозволила... До того ж це давно було, ще вчора.

— Он як, — похитала головою бабуся. — А я думала, що вона добра дівчинка.

— Ні, зовсім не добра, — **заперéчила** Оксанка. — Жа́дібна... Ой, здається, вона іде до нас!

У скляні двері веранди постукали — увійшла Оленка. Лівою рукою вона притиска́ла до грудей миску із жовтими гру́шками. **Усміхаючись**, дівчинка простягну́ла миску Оксанці.

— Доброго дня! — сказала. — Це тобі. Бери, пригощайся. І бабусю пригости.

Оксанка **розгублено** подивилася на бабусю.

— Дякую тобі, Оленочко, — сказала бабуся. — Я залюбки пригощуся, а от Оксанка — не знаю... Бабуся скóса поглянула на свою внучку. — У неї, здається, алергія — бачиш, як вушка почервоніли...

Оксанчине обличчя запалало від сорому, вона крутнулася і вибігла з веранди.

— Що це з нею? — **здивувáлася** Оленка. — Хіба ж їй не можна їсти грушок?

Бабуся **усміхнулася**:

— Зараз не можна. Та коли ця хвороба минеться, вона зможе твоїми грушками пригощáтися.

Алергія — схильність організму до захворювань шкіри внаслідок уживання в їжу деяких продуктів.

- Хто дійові особи оповідання?
- Де відбувалася описана у творі подія? З якої частини (зачину, основної частини, кінцівки) тобі стало про це відомо?
- У яку ситуацію потрапила Оксанка? Які почуття їй довелося пережити? Які думки виникли в тебе як читача (читачки)?

- Прочитайте твір в особах. Зверніть увагу на розділові знаки в кінці речень і виділені слова.

- **Обговоріть**, як розвиватимуться події далі. Поясніть свою думку.

Уміти дружити — велике мистецтво.

Прочитай слова, написані великими і малими буквами.

В о В к п Е с И к К о Т и К п О р О с Я т К о

Прочитай правильно

Пластиліновий, слухняним, вередливим, припасовано, приплюснула, зачудувався.

За Оксаною Кротюк

ПЛАСТИЛІНОВИЙ ПЕСИК

Олесі тато подарував пластилін. Відкрила вона коробочку — а в ній кольорові брусочки лежать. **Вирішила Олеся песика зліпити.** Але чи пластилін був не дуже слухняним, чи песик мав бути вередливим, бо з-під Олесиних пальчиків він ніяк не з'являвся. Уже і тулуб йому зліплено, і голову. І лапи з хвостом припасовано. **А мордочка й вуха ніяк Олесі не вдаються.** Стиснула вона пальчиками з боків ту пластилінову мордочку — дивиться на неї чи то лис, чи вовк.

— Ні, задовгий ніс, — вирішила дівчинка і легенько приплюснула його пальцем. **А тут саме брат Юрко із двору забіг.**

— А чого це, — каже, — у твого поросяти хвіст такий довгий?

— Не насміхайся, — насупила Олеся брови. — І зовсім це не порося. Це песик.

— Ой, тримайте, бо впаду, — далі глузує Юрко. — Де це ти бачила, щоб у собаки замість носа свинячий п'ятак був?

Прикро Олесі, що брат-другокласник насміхається з неї, та роботи вона не кидає. Пішла вона у двір, покликкала Рекса. Погладила його, придивилась і знов до хати.

Тут саме бабуня надійшла.

— Гарний, онучко, котик. Ліпи, — каже бабуся.

Олесі аж сльози на очі набігають. Не вдається песик, хоч плач. **Та плакати вона не буде.** Ліпить далі. Старається. **І віліпила-таки.**

А як зібралась уся родина до вечері, винесла дівчинка свій виріб і поставила на стіл. **Всі аж охнули з подиву. Навіть Юрко зачудувався.**

- Хто головний герой твору? Якою ти її уявляєш? Скільки років дівчинці, на твою думку?
- Хто подарував Олесі пластилін? Кого вона вирішила зліпити? Які почуття переживала дівчинка, ліплячи песика?
- Як довго Олеся працювала, щоб здійснити задум?
- Які риси характеру виявила Олеся, щоб досягти бажаного результату?
- **Обговоріть!** Які риси характеру допомагають людям досягти успіху?
- Які риси твого характеру подобаються тобі?
- Пригадай ситуації, коли наполегливість допомогла тобі подолати труднощі.
- Прочитай мовчки виділені речення. Розкажи за ними прочитане оповідання.

Наполéглива праця — запорúка успіху.

Прочитай речення. З більшою силою голосу читай виділені слова. Поясни, як змінюється зміст речення.

Я все зможу! **Я все** зможу! **Я все зможу!**

Прочитай правильно

Пересува́ються, майдáнчику, запро́шують, па́ндусом, наблі́зяться, постражда́ю, користува́тися, продóвжував.

За Дженніфер Мур-Маллінос

Я ВСЕ ЗМОЖУ!

Більшість людей пересува́ються на ногах. Мої ноги погано працюють. Тому мені потрібен інвалідний візок. У мене чудовий візок. Він завжди зі мною: у школі, вдома та навіть у ванній кімнаті. Не знаю, що б я робив без нього!

Усі діти у школі раді бачити мене. Але, граючи на майдáнчику, вони ніко́ли не запро́шують мене до гри. Може, вони бояться мого візка? Може, деякі діти думають, що їхні ноги теж припи́нять працювати, якщо вони до мене наблі́зяться? А може, вони бояться, що я не зможу грати, постражда́ю під час гри та зіпсую все?

Але я хочу бути таким, як усі! Хочу радіти разом з іншими!

Одного разу я спостерігав, як діти грали в баскетбол. У мене з'явилася ідея. Якщо я навчуся вправно рухатися на візку, інші діти це побачать і запросять мене грати з ними.

Я почав самостійно тренуватися щодня. Мені довелося вдягати рукавички, бо на долонях з'явилися мозолі. З часом мої м'язи на руках зміцніли, і мені стало легше керувати візком. Я навчився швидко рухатися вперед, назад та по колу, просуватися крізь дверний проріз.

Оскільки я не можу пересуватися на візку сходами, мені було важливо навчитися користуватися пандусом. Мені було дуже страшно та важко, іноді навіть хотілося здатися. Але я продовжував працювати. Згодом у мене вийшло.

Коли я навчився добре керувати візком, настав час тренуватися вести м'яч і закидати його в кошик. Це було нелегко! Мені допомагали батьки. Спочатку я програвав. Але настав той день, коли я вперше влучив м'ячем у кошик!

Тепер я граю у шкільній баскетбольній команді. Немає значення, що я в інвалідному візку. Я знаю, що можу багато з того, чого не вміють інші діти. Це робить мене щасливим!

Пандус — пологий в'їзд, що замінює сходи.

- Які почуття викликало в тебе прочитане оповідання?
- Що з оповідання тобі відомо про хлопчика? Чому йому було складно дружити з дітьми?

- Які почуття він переживав?
  - Що хлопчик робив, щоб бути «таким, як усі»? Які риси характеру він виявив?
  - **Поміркуйте разом!** Яку важливу думку хотіла донести читачам авторка оповідання?
- ● Зміст яких рядків твору відображено на малюнку? Яку назву ти даси цьому малюнку?

Прочитай правильно

41

Сусідській, віповнилося, здоровénною, спрítник, енциклопéдія, настрибáлися, наполо́халася, підба́дьорували.

За Оксаною Радущинською

1

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Сьогодні Славка Хоробрика запросили на день народження. Сусідській дівчинці Маринці віповнилося вісім років. У візначений час Славко **«озбрóївся» букетом** і здоровénною книгою «Енциклопéдія для дівчаток» — усе це подарунки Маринці. Дітей зібралось багатенько. Усі веселилися, куштували різні смако́лики, запивали со́лодощі соком, грали в усілякі рухливі ігри, випускали в небо повітряні ку́льки, а потім — почалися танці!

Коли діти вже добряче настрибáлися під музику і геть потомилися, Маринчин однокласник Дмитро напустив на себе таємничого вигляду і дістав із кишені кілька довгастих барвистих «олівців» із «хвостиками».

— То що, годі дитячих веселощів? Може, постріляємо? — поважно запитав він у гурту.

— Чим? Оцим? — глузливо захмікали хлопці. — Олівці не стріляють!

— А це не олівці, — гордовито заперечив Дмитро.

— Що ж це тоді? — усі зацікавилися.

— Це — петарди! — проголосив власник «олівців».

— Ой! Мене сваритимуть!.. — наполохалася Маринка, бо не раз чула, як голосно вони вибухають.

— Не сваритимуть. Ми тільки разок стрільнемо. А потім скажемо, що нічого такого не було! — розкрив свій план спрїтник.

— Погоджуйся, Маринко! Це ж так весело! — взялися вмовляти дівчинку гості.

— Справді! Це так по-дорослому, — підбадьорювали вони.

— Я не знаю... — геть розгубилася Маринка.

- Від чийого імені ведеться розповідь в оповіданні?
- Про що розповідається в оповіданні?
- Що Славко подарував Маринці на день народження?
- Поясни значення виділеного вислову.
- Як діти проводили час у гостях? Який у них був настрій?

- Чому іменинниця почала хвилюватися?
- Хто приніс петарди? Чи схвалюєш ти вчинок хлопчика? Чому?

Прочитай правильно

42

Набундючився, вочевідь, встромлено, запропонува́ла, найзаповітніше.

- Пригадайте, про що йшлося в першій частині оповідання. Як, на вашу думку, будуть розгортатися події у творі?

За Оксаною Радушинською

2

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

— Нізащо не погоджуйся! — впевнено сказав Славко Хоробрик. — Ти ж добре знаєш, як це небезпечно!

— Що тут небезпечного? — набундючився Дмитрик, мов індик. — Бабахнемо разок — і все!

— Не все, — заперечив Славко. — Ти знаєш, що після такого «бабаху» рука може залишитися без пальців?

— Ой! — Маринка від страху аж очі заплющила.

— Ой-ой! — зойкнули за нею інші дівчатка.

— Зі мною такого не станеться, — пірхнув Дмитрик. Але бажання «бабахнути» у нього, вочевідь, поменшало.

— А якщо станеться? — не відступав Славко. — Уявляєш: ти не зможеш тримати ні ручки, ні ложки, ні шапки... А то й не тільки ти, а ще хтось, у кого петарда випадково поцілить.

Діти затишли. Кожен уявив цю страшну картину. Невже Дмитрик усе-таки візьметься стріляти петардами? Це ж справді небезпечно!

— Ну їх, ці петарди, — буркнув Дмитрик. — Обійдемося без них...

— Ура! — загукали діти.

І тут до кімнати увійшла Маринчина мама з величезним шоколадним тортom, у який було встромлено і яскраво палало вісім свічечок! Це було так красиво й урочисто!

— О-о-о! — тільки й видихнули захоплені дітлахи.

— Задмухуйте всі разом! — запропонувала їм Маринчина мама. — І не забудьте про найзаповітніше бажання, — нагадала вона.

Усі діти збилися довкруг торта і на рахунок: «Один... Два... Три!» — одночасно задмухали на свічки. Потім кожному дісталосся по шматкові смачнющого торта із шоколадним кремом і... надією, що заповітне бажання здійсниться.

- Хто з дійових осіб сказав: «**Нізащо не погоджуйся!.. Ти ж добре знаєш, як це небезпечно!**»? З якою метою герой твору сказав ці слова?
- Прочитай, як гурт дітей поведився після слів Славка. Який у них був настрій у цей момент? Чи змінився їхній настрій пізніше? Як? Що цьому сприяло?
- Хто з героїв твору тобі сподобався? Чому?
- Що ти схвалюєш і засуджуєш у поведінці персонажів твору?
- Визнач головну думку твору.
- Коли ти найбільше переживав (переживала), радів (раділа) під час читання?

Кожна пригода — до мудрості дорога

43

Прочитай правильно

Заміслились, найпрудкіший, вболівальники, відгукнулася, забезпечить, емблемою, засмутились, фотоапаратом, поскаржилась, покрасуватися, похнюпились.

фо-то-ко-ре-спон-дент .....► фотокореспондент

Оксана Павлова

ЯКБИ Я МАВ ТАКІ КРОСІВКИ...

Якось звірі із Березового лісу запросили своїх сусідів із Соснового лісу взяти участь у змаганні з бігу.

Заміслились лісові мешканці. Змагання — справа серйозна. Хто ж на таке зважиться без підготовки та тренувань?

— Я! Я буду змагатися! — охоче погодився зайчик. — Бо хто ж найпрудкіший у нашому лісі?

— Ми теж побіжимо, — вирішили лисичка з вовчком. — Хіба ми гірші за зайця?

Новина про змагання швидко облетіла весь Сосновий ліс. У майбутніх бігунів з'явилися вболівальники. Відгукнулася й сорока, місцевий фотокореспондент. Що-що, а гарні світлини для газети вона забезпечить.

У день змагань усі зібралися на галявині. Бігуни з Березового лісу мали справжній спортивний вигляд: у фірмових майках з емблемою, у кросівках, яскравих картузиках. Зайчик, лисичка і вовчик аж засмутились,

побачивши таких суперників. Тож коли пролунало: «На старт, увага, руш!» — побігли щодуху.

Ой, як вони бігли! Бігли, аж падали, проте залéдвє дісталися фінішу, та ще й... останніми. А там... Ото сором! Усі вболівальники із Соснового лісу зібралися. Ще й сорока, так недорéчно, зі своїм фотоапарáтом. Першим відса́пався зайчик. Подивився на зайця-переможця з Березового лісу та й каже:

— Якби я мав такі кросівки — певно прибіг би першим.

— А я, якби мав такого картуза, — мовив вовчик, — краще б упóрався. Бо сонце очі сліпило і голову напекло!

Лисичка, зітхаючи, теж поскаржилась:

— От якби мені таку модну маєчку, не соромно було б і в газеті покрасувáтися. Тоді б я не просто бігла — летіла б!

— Ех ви, — дорікнóла їм мудра сова, суддя змагання. — Кросівки, картуз та маєчка тут ні до чого. Щоб досягти успіхів у спорті, треба тренуватися.

Похню́пилися хвалькі́. Адже сова правду каже.

Тож згодом у Сосновому лісі влаштували спортивну школу і запросили всіх охочих. А щоб у наступних змаганнях і гарний вигляд мати, вигадали

собі фірмовий одяг. Їжаки відкрили майстерню з пошиття спортивної форми, а ведмежата — крамницю із кросівками. Усе заради спорту.

- Про що розповідається у творі?
- Хто головні персонажі казки? Яка подія трапилася з ними? Які почуття їм довелося пережити?
- Як ти думаєш, яка причина поразки? Що з цього приводу думали звірята? Який висновок можна зробити з описаної події?
- Знайди і прочитай речення, у якому виражено головну думку твору.
- Назви ознаку, яка доводить, що цей твір — казка.

Прочитай правильно

Гамірлівими, гіллястими, приплудівся, скаржитися, поплентався, розсердився, поворухнеться.

на-сур-мо-нив-шись .....► насурмонившись

● **Прочитай заголовок. Про що може йти мова в цій казці?**

- Спочатку послухай казку.
- Чи справдилися твої очікування щодо змісту казки?

Василь Чухліб

ЗАЯЧИЙ ХОЛОДОК

Колись, давно-давно, величезні ліси заячого холоду росли. І селилися в них зайці гамірлівими селами і селищами. Тепер же заячий холодок лиш подекуди в лісі. Під гіллястими кучерявими деревцями зайці

люблять спочивати і вести довгі розмови про життя-буття.

Хт́озна, звідкіля прибу́дівся до Золотого бору каплову́хий Заєць. І такий же задавака та нахаба!

— Це мій холодильник! — заявив, влігшись під одним деревцем.

— І це мій! — вигріб собі ямку під іншим.

— І це мій! — побіг під третє, зігнавши звідтіля зайчат.

— Хіба так можна?! — прибігли скáржитися вони Дідові-зайцю.

— Не хвилюйтеся, — заспокоїв їх Дід. — Побачимо, що з того далі б́уде.

Пішли зайці на город по капусту. Капловухий Заєць вибрав найбільшого качана, силку́ється, ніяк не покотить.

— Облиш! — сказав йому заєць Дід. — Це наша капуста. Поплéнтався капловухий Заєць у свій холодильник ні з чим. Лежить, насурмо́нившись, лапу на лапу закинув. Аж чує, зайці збираються на город по моркву. І він з ними. Учепився за найбільшу морквину, тягне.

— Облиш! — сказав йому заєць Дід. — Хіба це твоя морква! Це наша!

Розсёрдився капловухий Заєць. Лежить у холодку, не поворухнёться.

А зайці повсідáлися на осóнні, лáсують морквою, капустою.

Капловухому мўлько стало лежати і їсти хочеться.

— Ідіть уже в холодок! — гукає до зайців.

— А хіба то наш холодок? То ж твій, — відка́зують йому зайці.

Капловухий Заєць як підскочить та як загаласує на весь ліс:

— Це наш холодок! Наш!

А зайці як засміються! Отож-то.

- ● Чи є у тексті слова, значення яких вам незрозумілі? **Обговоріть**, що вони означають.
- Знайди в казці слова, якими автор характеризує капловухого Зайця. Добери свої слова-озна́ки.
- У чому виявлялася нахабність Зайця? Підтверджуй свою відповідь рядками тексту.
- Як провчив нахабу заєць-Дід? Якими словами можна схарактеризувати цього персонажа?
- Чи можна сказати, що капловухий Заєць зрозумів свою провину? Обґрунтуй відповідь рядками з тексту.
- ● Дайте деякі поради капловухому Зайцю, щоб із ним більше не трапилася така біда і щоб він не залишився самотнім.
- ● Намалюй капловухого Зайця таким, яким уявляєш його на початку та в кінці казки.

 Читай швидко, вимовляй чітко.

 Краб, кревётка і кальма́р поспішали на базар.

Прочитай правильно

Сновига́ли, вибира́ючи, приціню́ючись, торгу́ючись, флóтський, проковтну́ла, здоро́вце́цьку, замакі́трилося, захища́тимеш.

За Всеволодом Нестайком

КРЕВЕТ ВАСЯ

У казковому Морі на казковому базарі, як на всіх базарах світу, була велика штовхітня. Риби, кальма́ри, карака́тиці, восьмино́ги, морські коники, краби та інші жителі моря **сновига́ли взад-вперед**, вибира́ючи, приціню́ючись, торгу́ючись і купуючи, що кому треба.

Був серед покупців і маленький десятино́гий морський рачо́к — кревет Вася. Креветка-мама Морія Нептунівна послала його купити морської капусти на флóтський борщ. Та на базарі було так га́мірно й цікаво, що **морська капуста одразу вилетіла кревету Васі з голови**. Він, роззявивши рота, застиг біля Медузи Горгонівни, яка вигукувала на все Море:

— А кому чудодійні водорості «Морсо́н і Морсо́н»?! Від усіх морських хвороб — не хворіть ніко́ли щоб! Ось погляньте: це була невеличка камбала! Три пучечки проковтну́ла, і тепер вона акула! — Медуза широким жестом показувала на рекла́му — здоро́вце́цьку акулу, яка плавала над її кіоском.

Поміркуй! Чи купить кревет Вася водорості замість морської капусти?

Побачивши кревета Васю, Медуза загукала до нього:

— Гей, кревете, майже даром стати можеш ти ома́ром! Підплива́й, часу́ не гай! Водорості вибирай!

У Васі **замакі́трилося в голові**. Ну який хлопчик не хоче стати великим і могутнім?..

— П-почім в-водорості? — зати́наючись, спитав Вася.

— Дві перлини пучок!

— Ого! А чого так дорого?

— А скільки в тебе грошень, милий? — відчувши Васині вага́ння, лагідно спитала Медуза.

— Чотири перлини мама дала. На морську капусту. Для флотського борщу.

— Для борщу? Ха-ха-ха! — зареготала Медуза.

— Що таке борщ? З'їв і облизнувся. А «Морсон і Морсон» зробить тебе наймогутнішим з усіх креветок. Маму захища́тимеш від будь-яких розбійників

Рекла́ма — поширення інформації про товари, видовища, послуги, щоб привернути увагу покупців, споживачів, глядачів.

морських! Три пучечки коштують шість перлин. Але тобі я віддам за чотири. Один пучечок даром буде.

Умовила-таки Медуза кревета Васю. Віддав він їй свої чотири перлини, узяв «Морсон і Морсон», порачкував додому.

— От мама зрадіє! От задоволена буде! Я ж її надійно захищатиму! — думав по дорозі.

Та не так сталося, як гадалося. Від тих чудодійних водоростей у Васі тільки живіт розболівся. Мама три дні лікувала його. Так і не став Вася омаром, лишився креветкою.

Отож треба слухатися маму, а не ловитися на рекламу. І витратити гроші лише на товари перевірені, хороші.

- Про яку подію казка? Де вона відбувалася?
- Хто головний герой казки?
- Чому кревет Вася був на базарі? Чим він зацікавився?
- Чому Вася так швидко погодився купити водорості?
- Як ви зрозуміли значення виділених у тексті висловів?
- Поставте одне одному запитання за прочитаною казкою.
- Які думки виникли в тебе як читача (читачки)?
- Прочитайте висновок автора. Як він ставиться до реклами?
- Підготуйтеся і прочитайте казку в особах. **Обговоріть**, яка інтонацію, міміку і жести потрібно використати.
- Спробуйте свої сили у створенні реклами. Об'єднайтеся в кілька груп. Кожна група — рекламне агентство. Придумайте йому назву. Створіть рекламу своїх улюблених фруктів.
- Пофантазуйте і складіть продовження пригод героїв однієї з казок цього розділу або спробуйте придумати власну казку.

Довкола стільки є краси!

Прочитай правильно

Ранковому, жовтогрудка, розтулівши.

Лідія Компанієць

У ЛІСОЧКУ

У ранковому лісочку
примічаю я усе:
он метелик вигнув крила,
он цвіте ромашка біла,
он бджола медок несе;
он стриба по гілці прудко
дивна пташка-жовтогрудка
і виспіває пісень.
Розтулівши сині очки,
лісові дзвенять дзвіночки:
— Добрий ранок!
Добрий день!
Дзень-дзелень!
Дзень-дзелень!

- Кого і що поетеса побачила в ранковому лісі? Що почула?
- 📖 ● Яку ти уявив (уявила) картину за прочитаним віршем? Чи точно зобразив художник те, що побачила поетеса?
- Як можна побачити красу і дива навколо себе?
- 📖 ● Розкажи про казкову красу, яку ти побачив (побачила), відпочиваючи серед природи чи спостерігаючи за нею.

Довкола стільки є краси!

129

Дослухається, спостерігати, недовірливо, чёмно, пригорщею, скаламучену, відчуваючи.

Ніна Вернигора

ДИВО У ДОЛОНЬКАХ

Марічка й Тетянка — рідні сестри. Тільки Марічка — старша, до школи ходить, аж у другий клас. Тому й повчає шестирічну Тетянку, як чёмно поводитися. Тетянка часом дослухається до порад, а часом — ні.

Якось пішли вони до озера. Тетянка взяла дожелізну палицю та й заходілася по воді плéскати. Цікаво їй спостерігати, як на всі боки розлітається ряска та колами розходяться хвильки.

— Тетяно, ти велику шкоду робиш, — зауважила Марічка.

— Не вигадуй! Яка може бути шкода з того, що вода гойдається?

— Ти ніщиш ряску, а там живуть різні водяні істоти.

— Де вони, ці твої істоти? — недовірливо спитала Тетянка, відкинула палицю, присіла і зачерпнула пригорщею скаламучену воду.

Вода поволі скапувала між долоньками. І Тетянка раптом побачила малесенького равлика, що вчепився до корінчика рясочки. І якогось черв'ячка — він тривожно звивався, відчуваючи, що лишається без води. І кілька ікріночок на зеленому клубочку моху.

— Бачиш, Тетяно, — дорікнула Марічка, — у твоїх долоньках справжнє диво — жива природа. І зараз через твою необачність вона може загинути.

Тетянка обережно присіла, опустила долоньки у воду й легенько розвела їх. Вона була добра дівчинка. І їй зовсім не хотілося руйнувати живу природу.

- Що нового ти дізнався (дізналася) з тексту?
- Які слова тобі трапилися вперше? Дізнайся їхнє значення. Розкажи, як ти це робитимеш.
- Де відбувалася описувана подія?
- Між ким в оповіданні відбувався діалог? Хто почав розмову? Про що вони розмовляли?
- Прочитай абзац, у якому сказано, яких тварин побачила Тетянка у своїх долоньках.

- Які рядки тексту ілюструє малюнок? Якими ти уявляв (уявляла) сестричок? Якими їх зобразив художник?

Прочитай правильно

Розхлю́пуючи, супровóджував, Пущáнському, розгалу́жується.

Валентина Бондаренко

РОЗУМАХА

Був холодний **зимовий день**. Кріхитний білий **песик** сидів на трамвайній зупинці й тоненько **скімлив**. Дядечко Юрко присів біля песика:

— Ну і що мені з тобою робити?

Наближався трамвай, тож **дядечко** підняв тремтячу білу грудочку й **сховав під куртку**.

Вдома випустив на кухні й налив молока у блюдце. **Голодний** цуцик почав **жадібно** **хлебтати**,

Довкола стільки є краси!

131

розхлюбуючи молоко на всі боки. А далі рожевим язичком злизав усе, що було на підлозі.

— Ти бач, який розумаха! — засміявся господар. —

Живи з нами!

До літа Розумаха **підріс**, знав потрібні команди й **супроводжував** дядька Юрка всюди: на риболовлю, по гриби, по суниці. Одне слово, **знав** усі **стежки** в Пушчанському лісі.

Якось уся **сім'я збирала** шипшину в молодому сосняку. Поки дорослі оббирали великий кущ, семилітня донечка пішла шукати рясніший та й **зблукала**.

Стала гукати маму. А коли побачила, що далі стежка розгалужується на дві, **розгубилась і заплакала**. Та все ж повернула ліворуч. Раптом поперек стежки ліг... Розумаха!

— Розумашко, ти мене **знайшов!** — зраділа дівчинка. — Ходім удвох!

Але **песик** знов **ліг** поперек стежки. Потім **ухопив** дівчинку за штанці й **потягнув** праворуч. Уже за кілька хвилин донечку обіймала налякана матуся. А Розумаха, щасливий тим, що сім'я знов укупці, бігав колами й заливався, мов дзвіночок.

- Коли і де дядечко Юрко знайшов песика? Чи можна сказати, що вони стали друзями? Що про це свідчить?
- Який випадок стався у лісі? Як усе почалося і чим закінчилося?
- Які здібності виявив песик?
- Доведи, що прочитаний твір є оповіданням. Запропонуй для нього свою назву.
- Перекажи оповідання за виділеними в тексті словами.

● Намалюй песика Розумаху.

- Виконай завдання на вибір.
- Чи є у тебе домашній улюбленець? Розкажи, як ти за ним доглядаєш. Які пригоди траплялися з ним?
- Про яку тваринку ти мрієш? Чи знаєш, як за нею доглядати? Розкажи у класі.

Прочитай правильно

48

Стрибає, з-за небокраю, розкрили, ведмеді-ліліпути, геркулеси-бджоли.

- **Прочитай заголовок. Що підказує тобі слово *казка*?**

За Ліною Біленькою

КАЗКА НЕБА

Живе у небі казка,
погляньте: гори-хвилі...
Не думайте, будь ласка,
що то хмарини білі.
Он кенгуру стрибає,
он півза черепаха,
а ген, з-за небокраю,
летять чарівні птахи.
Ведмеді-ліліпути
і геркулеси-бджоли
розкрили парашути,
пливуть собі над полем.

- Які дива побачила поетеса в небі?
- Чи бачив (бачила) ти хмари, схожі на чудернацьких істот? Цікаво, яку казку вони розповіли тобі? Розкажи про це.

Довкола стільки є краси!

133

Забáрвлення, непомітними, маскува́тися, покруж-
ля́ла, попереджа́ю, комахої́дних.

- Читаючи казку, зверни увагу на те, що, крім вигадки і фантазії, у ній є наукові факти.

Микола Возіанов

СОНЕЧКО

Багато тваринок та комах мають забáрвлення, яке робить їх непомітними для ворогів. А от Сонечко, навпаки, яскраво-червоне.

На це звернула увагу Гусінь:

— А ти, дорогенький, не боїшся, що тебе хтось з'їсть?

Сонечко подивилося навкругі, але нікого не побачило, тож запитало:

— Вибачте, а хто це до мене говорить?

— Придивися до травинки, що росте поруч. Бачиш?

— Тепер бачу... То ви — Гусінь?

— Так. Я вмю добре маскува́тися, щоб мене не з'їла якась птаха, — мовила Гусінь і одразу злякано загукала: — Ховайся мерщій! Зозуля летить!

Зозуля покружля́ла й полетіла собі далі.

— Бачиш, мене зозуля не помітила! — задоволено повідомила Гусінь. — Але чому вона не звернула уваги на тебе?..

— Не подобаюсь я хижакам! — засміялося Сонечко.
— Зозуля колись ухопила мене до рота й одразу виплюнула.

— Чудно, та й годі! — здивувалася Гусінь. — А навіщо тобі таке яскраве забарвлення?

— Розумієш, я не хочу завдавати шкоди нікому. Я своїм забарвленням попереджаю комахоїдних, мовляв, обережно, шановні, я не смачний.

— Це шляхетно з твого боку, — визнала Гусінь. — Тепер я розумію, чого тебе називають Сонечком. За твоє добре серце.

Шляхетно — порядно, благородно.

- Хто є персонажами цієї казки?
- Чому Гусінь так зацікавило Сонечко?
- Що, на твою думку, у цій казці є вигадкою, а що — ні?

Прочитай правильно

Заклопótано, засвербіло, підхóплював, спúрхнула.

Анна Рибалка

ВОВЧИК І СОНЕЧКА

Маленький сірий Вовчик жив у величезному лісі. Неподалік була простора галявина, на якій він полюбляв бавитися із друзями.

На галявині росла сила-силénна яскравих жовтих квітів, схожих на маленькі сяючі сонечка. Над ними кружляли барвисті метелики й заклопótано гули бджоли.

Довкола стільки є краси!

135

Одного разу Вовчик побачив, що сонечка зникли. Не залишилося жодного. Натомість із трави визирали білі круглі квіти.

— Як же вони встигли вирости за ніч?! — здивувався Вовчик.

Він торкнувся квітки лапою, потім понюхав її. Враз у сіроманця засвербіло в носі, й він голосно чхнув. Що тут скоїлось! Із білої квітки вмить спурхнула хмара пушинок, які весело закружляли в повітрі.

Оце так розвага! Вовчик зрадів. Він бігав між квіток і голосно дмухав на них:

— Ф-ф-фу-у-у-у! Ф-ф-фу-у-у-у!

У повітря злітали пушинки, і їх підхóплював вітер. Так малий і гасав увесь день, доки мама не гукнула його вечеряти.

— Де ти бавився сьогодні? — запитала вона.

Вовчик розповів, що з їхньої галявини зникли квіти-сонечка. Натомість виростили нові, білі квіти. Вони такі потішні: варто подмухати — зразу й розлітаються.

— Це ті самі квіти, кульбабки, — пояснила мама. — Спершу вони жовті, а потім білі. А на отих пушинках,

що розлітаються в повітрі, є насінини. Де вони упадуть на землю, там наступного року виростуть нові кульбабки.

Після смачної вечері Вовчик умився, вклався в ліжечко й умить заснув. Тієї ночі йому наснилося, ніби він бігає галявиною, ловлячи білий пух на льоту. Це був чудовий сон!

- Який настрій викликає ця казка?
- Хто є головним персонажем казки?
- Хто пояснив Вовчику, що сталося з кульбабками?
- З чим порівнюються в казці кульбабки? Чому?
- Що, на твою думку, у цій казці є вигадкою, а що — ні?

А ти знаєш?

Багато цікавих і точних відомостей про навколишній світ ти можеш знайти в довідниках, дитячих енциклопедіях, словниках. На численні запитання — **що? де? коли? як? чому?** — можна знайти відповіді також у дитячих журналах та в Інтернеті. Будь допитливим читачем! Читай пізнавальну літературу!

Я — дослідник

- Дізнайся, які енциклопедії для дітей є в бібліотеці. Як вони побудовані?
- Підготуйся розповісти пізнавальну інформацію, яку ти прочитав (прочитала) в одній зі статей енциклопедії. Чим саме вона тебе зацікавила?

Я — дослідниця

Довкола стільки є краси!

137

Здогада́єшся, точнісінько, півметрóвої, надзвичáйно, узберéжжя, причаї́ться, непримі́тною.

Микола Леденцов

ГОЛКА-РИБА

Усім нам добре відомо, навіщо існує голка. І тобі неважко уявити собі, який вона має вигляд.

Але ж чому цю рибу назвали голкою?

Подивися на неї — і одразу здогада́єшся. Адже вона відовжена, точнісінько, як голка. Є серед цих дивних риб і такі, що сягають півметрóвої довжини.

От дивина! Голка-риба і голка швацька. Одна живе в морі, а друга оживає в руках кравця.

Спостерігати за голкою-рибою надзвичáйно цікаво. Вона спокійно плаває вздовж морського узберéжжя, іноді запливає в річки. Причаї́ться рибка собі тихенько поміж водорості, і не завжди помітиш її. Стає вона зовсім непримі́тною.

А живиться голка-риба рачками та черв'ячками. Про це треба знати на той віпа́док, якщо ти схочеш поселити її у своєму акваріумі.

- Яка інформація з тексту була для тебе відомою? Про що ти дізнався (дізналася) вперше?
- Проглянь текст. Скільки в ньому абзаців?
- Чому риба має таку назву? Прочитай речення, яке дає відповідь на це запитання. У якому абзаці міститься це речення?
- Що ти дізнався (дізналася) з тексту про розміри й харчування голки-риби?

Текст, який ви прочитали, називається **науково-пізнавальним**.

У науково-пізнавальних творах ти можеш прочитати про різні відкриття і винаходи, про загадки космосу, таємниці природи, про цікаві факти з життя рослинного і тваринного світу.

Прочитай правильно

52

Підведється, якнайвище, видивляється, відштóвхується.

Микола Леденцов

МОРСЬКИЙ КОНИК

Коли ти побачиш уперше морського коника, то, мабуть, усмінешся: «Хіба це риба?»

Лускі в коника немає, плавнік один, рот — неначе трубочка, хвіст довгий і закручений, як крендель, та ще й дуже чіпкій. А очі можуть водночас дивитися в різні боки: одне око — ліворуч, друге — праворуч. Точнісінько, як у кáмбали.

Однак це все ж таки рибка. Живе вона в теплій морській воді, де багато водоростей. Причаїться коник поміж рослин і всóтує ротом морську воду. Що потрапить йому до рота — рачки або черв'ячки — те й з'їсть.

Або ж буває і таке. Обхóпить хвостиком водорость, підведеться якнайвище і видивляється на всі боки — чим би тут поживитися? Голівка підведена, як у молодого коня. Через це, мабуть, і називають цю рибку морським коником.

Довкола стільки є краси!

139

Але він не бігає, а плаває. Не опускаючи голови. Від води відштовхується своїм одним-єдиним плавником.

Коник може «вдягатися» під колір рослин. Вони зелені — і він зеленіє. Вони бурі — і він буріє. Так краще сховатися серед водоростей і врятуватися від ворогів. Вирішать, що ти — водорість, і не зачеплять.

А ще морський коник може рóхкати, як порося, тільки тихо-тихо. Оце так кінь!

- Що нового ти дізнався (дізналася) з тексту?
- Прочитай опис зовнішності морського коника. У якому абзаці він міститься?
- Де живе і чим харчується морський коник?
- Що допомагає морському конику рятуватися від небезпеки?
- Яка інформація про морського коника зацікавила тебе найбільше?

53

Олена Полянська

ЩОБ ЗАВЖДИ БУВ СВІТ ПРЕКРАСНИМ

Як створити гарний настрій,
аби він усіх зігрів,
щоб завжди був світ прекрасним
і ніколи не сірів?
Щоб троянди всюди квітли,
і ніхто не воював,
щоб росли щасливі діти
у щасливих тат і мам!
Щоб завжди був світ прекрасним
і ніколи не сірів, —
ти навчись бажати щастя
всім-усім, кого зустрів!

140

Довкола стільки є краси!

Зміст

ДЗВІНОЧОК КЛИЧЕ У КРАЇНУ ЗНАНЬ

Любов Шостак. Шкільний дзвінок	3
Анатолій Костецький. Головна професія	4
Маргарита Сурженко. Їжачок Буль — школяр	6
Олена Полянська. Є у кожного талант	11
Йосип Шелепець. Зажурився кіт	12
За Дженніфер Мур-Маллінос. Якщо вчитися важко	13

КНИЖКА — КЛЮЧ ДО ЗНАНЬ

Лідія Повх. Ми маленькі читачі	15
Василь Сухомлинський. Усі книжки гарні	17
Наталка Поклад. Книжковечір	19
Нузет Умеров. Про книжку	20

ОСІННІ БАРВИ, ОСІННІЙ НАСТРІЙ

Катерина Перелісна. Золота осінь	21
Катерина Перелісна. Недалеко до зими	22
Марійка Підгірянка. Прийшла осінь	23
Тамара Коломієць. Вітрисько	25
Тамара Коломієць. На галяві	27
Аркадій Музичук. Горобці	28
Наталя Остапенко. Господиня Осінь	29
Оксана Кротюк. Ведмежа колисанка	31
Ліна Костенко. Білочка восени	32
Оксана Чорновіл. Осінній концерт	34
Галина Маніва. Каштанопад	35
Наталя Забіла. Осінні листя	36
Олена Пчілка. Садок марніє потихеньку	37
Вадим Скомаровський. Лісова колиска	37
Ліна Костенко. Березовий листочок	38
Петро Сорока. Гра	39
Віктор Терен. Осінь	39

НАРОДНІ ПЕРЛИНИ ДЛЯ КОЖНОЇ ДИТИНИ

Українська народна пісня. Ой люлі, ой люлі	40
Українська народна пісня. Зайчику, зайчику	41
Заклички. Іди, іди, дощику	42

Лічилки. Котилася торба	43
Тікав заєць через міст	43
Мирилки. Дві подружечки зажурилися	43
Подивися просто в очі	44
Скоромовки.....	44
Загадки.....	45
Прислів'я	46
Українська народна казка. Зайчикова хатинка	47
Українська народна казка. Ведмідь і бджоли	49
Українська народна казка. Лисичка і Журавель	51
Українська народна казка. Ведмідь і павучок	53
Угорська народна казка. Курочка, мишка та півник	56
Шотландська народна казка. Лисиця і яструб	58

КРИШТАЛЕВА ЗИМОНЬКА У СРІБНІМ КОЖУШКУ

Віра Паронова. Йде зима	60
Микола Сингаївський. Білі черевички у зими	61
Лідія Дяченко. Чого сполошилися синички?	63
Ніна Даценко. Зниклий мішок	64
Народна творчість. Колядин, колядин...	66
Щедрий вечір, добрий вечір...	66
Сію, вію, посіваю...	67
Зірка Мензатюк. Новий рік	68
За Анною Рибалкою. Дивовижний снігопад	70
Леся Вознюк. Йшов мороз	72
Анатолій Качан. Зустріч	73
Марія Чумарна. Як зайчики зимували	74
Платон Воронько. Гра у сніжки	76

МОЯ РОДИНА – ЦЕ НАША СЛАВНА УКРАЇНА!

Сашко Дерманський. Віршик для мами	77
Олег Попов. Хто це?	78
Гриць Гайовий. Будильник	79
Катерина Перелісна. Мами й доні	80
Аркадій Музичук. Дідусів маршрут	80
Наталя Рибальська. Добрий день, матусю Україно!	81
Наталка Поклад. Прапор	82
Народна творчість. Як Оксана вербою стала	83
Анатолій Григоруk. Дивовижні імена	86
Володимир Верховень. Українська мова	87
За Анатолієм Григоруком. Мудра мова	88
Всеволод Нестайко. Тьохіванко, Тьохандрійко і Цвірінько	90
Лідія Повх. Україна	92

ЗУСТРІЧАЙМО ВЕСНОНЬКУ!

За Алевтиною Волковою. Весна світла	93
Леся Вознюк. Весняний струмок	94
Катерина Перелісна. Весна	96
Варвара Гринько. Струмок	97
Андрій М'ястківський. Пролісок	97
Леся Українка. Пісенька весняної води	98
Надія Кир'ян. Котики	99
Тарас Шевченко. Встала весна	102
Ніна Куфко. Свято Пасхи недалечко	103

МОГО ДИТИНСТВА СОНЯЧНА КРАЇНА

Євген Гуцало. Під веселкою	104
Аліна Туз. Про Михася та Люка Скайвокера	106
Зірка Мензатюк. Золоте серце	108
Катерина Василенко. НЛО	110
Леонід Нечаєв. Про жовті грушки та червоні вушка	111
За Оксаною Кротюк. Пластиліновий песик	113
За Дженніфер Мур-Маллінос. Я все зможу!	115
За Оксаною Радушинською. День народження	117

КОЖНА ПРИГОДА – ДО МУДРОСТІ ДОРОГА

Оксана Павлова. Якби я мав такі кросівки	121
Василь Чухліб. Заячий холодок	123
За Всеволодом Нестайком. Кревет Вася	126

ДОВКОЛА СТІЛЬКИ Є КРАСИ!

Лідія Компанієць. У лісочку	129
Ніна Вернигора. Диво у долоньках	130
Валентина Бондаренко. Розумаха	131
За Ліною Біленькою. Казка неба	133
Микола Возіянов. Сонечко	134
Анна Рибалка. Вовчик і сонечка	135
Микола Леденцов. Голка-риба	138
Морський коник	139
Олена Полянська. Щоб завжди був світ прекрасним	140

Навчальне видання

ВАСУЛЕНКО Оксана Вікторівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник
для 2 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА ДЕРЖАВНІ КОШТИ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Редактор *О. С. Криворучко*
Технічний редактор *Л. І. Аленіна*
Комп'ютерна верстка *І. М. Сога*
Коректор *О. В. Северцева*

У підручнику використано ілюстрації художниці Анни Загорської, світлини Володимира Козюка, Олександра Гордієвича, а також світлини і візуальні матеріали із сайтів Українська Вікіпедія, Етнохата, Litcentr, shutterstock.com: Giuseppe_R, Titov Nikolai, Oleksiy Mark, Inara Prusakova, schwarzhana, GraphicsRF, anna.danilkova, NotionPic, Dreamcreation, Yulia_M, kzwww, YanLev, PinkyWinky, SergiyN, Ruslan Guzov, vaalaa, Bilanol, Bachkova Natalia, nevodka, PHB.cz (Richard Semik), Africa Studio, Monkey Business Images, Kiselev Andrey Valerevich, irencik, ilikestudio, NotionPic, Vectorpocket, Olena Boiko, Andrey Kopyrin, PVG_Clip_Art_Image, Teguh Mujiono, Yayayoyo, Dualororua.

Формат 70x100^{1/16}. Ум. друк. арк. 11,664 + 0,324 форзац.
Обл.-вид. арк. 12,74 + 0,55 форзац. Наклад 78 380 пр.
Зам. №

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61012, м. Харків, вул. Різдвяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com